

25
КОМУНІСТИЧНА БІБЛІОТЕКА, Ч. 5.

ПРОЛЄТАРІ УСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЯ!

Н. ЛЄНІН

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ
СОВІТСЬКОЇ ВЛАСТИ

ПЕРЕКЛАД П. ДЯТЛОВА

НАКЛАДОМ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СХ. ГАЛИЧИНИ
ВІДЕНЬ—ЛЬВІВ — 1920 — ДРУКАРНЯ „АДРІЯ“.

ДРУКОВАНО 10.000 ПРИМІРНИКІВ

ВІД ПЕРЕКЛАДЧИКА.

Проти цілого ворожого світу протягом двох з половиною років утрималася совітська власть. Утрималася, зміцнилася, поширила свої простори від Білого до Чорного і від Жовтого до Балтійського моря. Вона подолила своїх внутрішніх ворогів, вона потягла за собою противників або байдужих, поставила міцний, непереможний опір зовнішнім ворогам. Співчуття світового пролетаріату, незважаючи на чорнильний і словесний океан буржуазних наклепів та брехень, забезпечено їй скрізь.

Російська комуністична партія може пишатися осягненою перемогою, може сподіватися дальших успіхів. Роля її в пролетарській революції велика. І пролетаріат усіх країн усіма силами змагається присвоїти методи її творчої праці в усіх областях соціального життя.

Першим і в перших рядах сеї партії боровся й працював товариш Володимир Ульянов (Н. Ленін). Праця його тісно сполучена спершу з програмою, тактикою, організацією революційного крила російської соціалдемократії, а потім з усією творчістю і самим іменем російської комуністичної партії і третьої, комуністичної інтернаціоналі.

Словом, пером, невтомною працею, кровю злучена особа товариша Леніна з совітською властю, з диктатурою пролетаріату, з комуністичною будучиною людства.

Зрозуміло, що всякий клясово-свідомий робітник з великою пошаною ставиться до т. Леніна, що скрізь революційний пролетаріат славитиме 50-літній ювілей свого провідника, народженого 10-го квітня 1870 року, яко свято революції.

З найбільшою увагою мають віднестися до діяльності т. Леніна, працюючі маси України, де контр-революційні сили особливо запеклі і все ще ведуть гостру боротьбу, горожанську війну проти пролетарсько-селянської революції й совітських, радянських, установ, проти української соціалістичної радянської республіки і проти міжнародної республіки пролетарських совітів.

Шовінізм, націоналізм, дрібнопоміщанський реакційний патріотизм все ще уявляють собою міцну зброю в руках української контр-революції. Ленін перший зрозумів значіння сього чинника, він вірно передбачив перебіг революції в бувшій царській імперії, необхідність розпаду Росії на ряд національних держав і свідомо помагав осягненню суверенности, самостійности й незалежности українського

народу й української держави. Разом з революційним пролетаріатом Росії він поміг українським працюючим масам перетворити українську державу, українську народну республіку в українську соціалістичну радянську республіку.

Революційна, комуністична третя інтернаціоналя вважає найблизчим ідеалом свого пролетарсько-державного будівництва міжнародну республіку пролетарських совітів. Дехто з запальних революціонерів вимагає негайного переведення й здійснення сеї програмової вимоги. І тут Ленін, яко діялектик і реальний політик-революціонер, правдиво зазначає, що процес революційної творчости йде спроквола і що здійснення ідеалу міжнародної республіки вимагає таких етапів, як конфедерація окремих національних радянських республік.

Зокрема в українським державно-національним питанню Ленін, бажаючи злуки української й російської радянських республік, бореться проти всякого націоналізму в рядах російських працюючих мас і перестерігає проти поспішности й силоміцного переведення сеї злуки. Він хоче, щоби така злука була доброхитною, щоби ініціатива виходила з рядів свідомих українських працюючих мас, а передовсім від українських комуністів.

Пропаганда світової федерації радянських республік серед українських працюючих мас повинна бути й завданням української комуністичної партії. Та се тільки одно з чергових завдань.

А завдань тих багато, і великої праці потребує українська радянська республіка для за певнення здобутків пролетарської революції. Приклад і досвід російської республіки полегшує сю працю. Треба тільки пильнійше й докладнійше знайомитися з революційним досвідом пролетарсько-державної творчости. Ленін в значній мірі зібрав та освітлив сей досвід в своїх творах, і ми дуже радимо товаришам уважно читати їх.

Перед радянською Україною тепер стоять ті завдання, котрі стояли перед совітською Росією весною 1918-го року.

Отже, виявляючи свою пошану до ювіляра товариша Леніна і увагу до його корисної, творчої, революційної діяльності, друкуємо сю книжку.

Хай здоров живе товариш Ленін!

Хай живе Міжнародна республіка пролетарських совітів! Хай живе комуністичне людство!

П. Дятлів.

Відень, 10 квітня 1920 року.

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ СОВІТСЬКОЇ ВЛАСТИ.

Міжнародне положення Російської совітської республіки й основні завдання соціалістичної революції.

Завдяки досягнутому миру, — не зважаючи на весь його тягар і всю його непевність, — Російська совітська республіка одержує змогу на певний час зосередити свої сили на найважнійшій і найтяжчій справі соціалістичної революції, на завданні організаційнім.

Се завдання ясно й точно поставлено перед усіми працюючими й пригнобленими масами в 4-ім розділі ухвали, прийнятої 16 марта 1918 року на Московським надзвичайнім зїзді совітів, — в тім же розділі (чи в тій же частині) резолюції, де говориться про самодисципліну працюючих і про немилосердну боротьбу з хаосом і дезорганізацією.

Мир, досягнений Російською совітською республікою, був непевний, розуміється, зовсім не тому, ніби вона думала тепер про відновлення воєнних операцій; — крім буржуазних контрреволюціонерів і їхніх підголосків (меньшевиків і т. и.), жадний відповідальний, тверезий політик не думає про се. Непевність мира залежала від того, що в сусідніх з Росією з заходу й сходу імперіалістичних державах, які мали величезну воєнну силу, з хвилини на хвилину може взяти гору воєнна партія, спокушена тимчасовим ослабленням Росії і підштовхнута капіталістами, котрі ненавидять соціалізм.

При такім стані справи, реальним, не паперовим забезпеченням мира для нас є виключно незгода між імперіалістичними державами, що досягла найвищих розмірів і виявляється, з одного боку, у відновленні імперіалістичної різни народів на заході, а з другого боку, — в дуже загостренім імперіалістичнім суперництві Японії й Америки за панування над Великим океаном і його побережжам.

Розуміється, що при такій хиткій охороні міжнародне положення нашої совітської соціалістичної республіки надзвичайно непевне, безумовно критичне. Конче потрібне найвище напруження всіх наших сил, щоби використати дану нам обставинами передишку для вигоїння найтяжчих ран, нанесених війною усьому суспільному організму Росії, і для господарчого піднесення країни, без чого не може бути

й мови про яке-будь поважне збільшення обороноздатності.

Зрозуміло також, що запізнілій, наслідком ряду причин, соціалістичній революції на заході ми поважно поможемо тільки в тій мірі, в якій зуміємо розв'язати поставлене перед нами організаційне завдання.

Основна умова успішного розв'язання поставленого перед нами передовсім, організаційного завдання — се повне вияснення політичними провідниками народу, себто членами російської комуністичної партії (большевиками), а потім і всіма свідомими представниками працюючих мас, корінної різниці в цім відношенні між колишніми буржуазними і теперішньою соціалістичною революцією.

В буржуазних революціях головне завдання працюючих мас полягало у виконанню негативної, чи руйнуючої праці знищення феодалізму, монархії, середньовіччя. Позитивну, чи творчу працю організації нового суспільства виконувала маєтна, буржуазна меншість населення. І вона виконувала се завдання, не зважаючи на опір робітників і бідніших селян, порівнююче легко не тільки тому, що опір визискуваних капиталом мас був тоді через їх розпорошеність й нерозвиненість дуже слабим, але й тому, що основною організуючою силою анархично збудованого, капіталістичного суспільства є стихійно зростаючий вшир і вглиб національний і інтернаціональний ринок.

Навпаки, головним завданням пролетаріату, а під його проводом і біднішого селянства за всякої соціалістичної революції, а, значить, і за розпочатої нами 25 жовтня 1917 соціалістичної революції в Росії, — є позитивна й творча праця налагодження надзвичайно складної й тонкої сіти нових організаційних відносин, охоплюючих плановий виріб і розділення продуктів, необхідних для існування десятків мільйонів людей. Таку революцію можна успішно здійснити тільки при самостійній історичній творчості більшості населення, передовсім більшості працюючих. Тільки тоді, коли пролетаріат і бідніше селянство зуміють знайти в собі досить свідомости, ідейности, саможертви, витревалости, — забезпечиться перемогу соціалістичної революції. Утворивши новий, совітський тип держави, який дає змогу працюючим і пригнобленим масам взяти діяльну участь в самостійнім будівництві нового суспільства, ми виконали тільки невелику частину важкого завдання. Головні труднощі в господарчій області: піднесення продуктивности

праці, здійснення найточнішого обчислення й контролі виробу й поділ продуктів, дійсне усупільнення виробу.

Розвій партії большевиків, яка являється нині урядовою партією в Росії, особливо наочно показує, в чім саме полягав історичний перелом, за часу якого ми живемо і який містить в собі всю своєрідність теперішньої політичної хвилі, вимагаючи нової орієнтації совітської влади, себто нової постановки нових завдань.

Перше завдання усякої партії будучини — се переконати більшість народу в правильности її програми й тактики. Це завдання стояло на першій плані, як при царизмі, так і за доби порозуміння Чернових і Церетеллі з Керенським і Кишкиним. Тепер се завдання, яке, розуміється, далеко ще не закінчене і ніколи не може вичерпатися до кінця, в головнім розв'язано, бо більшість робітників і селян Росії, як показав останній зїзд совітів у Москві, певно стоїть по боці большевиків.

Другим завданням нашої партії було завоювання політичної влади і побороення опору визискувачів. І сього завдання зовсім не вичерпано до кінця, а його неможна занедбувати, бо монархисти й кадети з одного боку, їхні підголоски й прихвостні, меньшевики й праві ес-ери, з другого, продовжують спроби об'єднання для повалення совітської влади. Але в головній частині завдання побороення опір визискувачів уже розв'язано за час від 25-го жовтня 1917-го р. (приблизно) до лютого 1918 року, чи до здачі Богаєвського.

На чергу висовується тепер, яко головне і знаменне для нашої хвилі, третє завдання: організувати управління Росією. Розуміється, сю задачу ставилося й розв'язувалося нами другого ж дня по 25-ім жовтня 1917 р., але досі, доки опір визискувачів приймав ще форму відкритої горожанської війни, доти задача управління не могла стати головною, центральною.

Тепер вона стала такою. Ми, партія большевиків, Росію переконали, ми Росію відвоювали. І вся своєрідність теперішньої хвилі, всі труднощі полягають в тім, щоб зрозуміти особливости переходу від головної задачі переконування народу й подавлення визискувачів воєнною силою до головної задачі управління.

Перший раз у всесвітній історії соціалістична партія встигла закінчити, в головних рисах, справу завоювання влади й подоління визискувачів, і може цілком наблизитися до задачі управління.

Треба, щоби ми виявили себе гідними виконавцями цього найтяжчого і найвдячнійшого завдання соціалістичного перевороту. Ми повинні добре тямити, що для успішного управління, крім уміння переконати, крім уміння перемогти в горожанській війні, конче потрібне уміння практично організувати. Се найтяжче завдання, бо тут справа вимагає організації в звязку з найглибшими господарчими основами життя десятків мільйонів людей. І се — найвдячнійше завдання, бо лише по його розв'язанні (в головних і основних рисах) можна буде сказати, що Росія стала не тільки совітською, але й соціалістичною республікою.

Загальне гасло хвилі.

Означене вище об'єктивне положення, утворене дуже тяжким і непевним миром, найлютішою руїною, безробіттям і голодом, які залишено нам у спадщину війною й пануванням буржуазії (в особі Керенського та його помічників, меньшевиків з правими есерами), все це неминуче породило найбільшу втому і навіть вичерпання сил широкої маси працюючих. Вона притьмом вимагає — і не може не вимагати — певного відпочинку. На чергу дня висовується відновлення знищених війною й господарюванням буржуазії продукційних, творчих сил; — загоїння ран, нанесених війною, поразкою в сій війні, спекуляцією й спробами буржуазії знову встановити повалену владу визискувачів; — господарче піднесення країни; — міцну охорону елементарного порядку. Може це здається неймовірним, але дійсно наслідком згаданих об'єктивних умов нема жадного сумніву, що совітська влада за теперішнього моменту може запевнити перехід до соціалізму тільки в тим випадку, коли практично розв'яже, не вважаючи на опір буржуазії, меньшевиків і правих есерів, саме сі найелементарніші завдання заховання суспільности. Практичне розв'язання сих найелементарніших завдань і подолання організаційних труднощів перших кроків до соціалізму, наслідком конкретних особливостей даного положення і при істнуванні совітської влади з її законами про соціалізацію землі, робітничу контролю і таке инше, — се являється тепер двома сторонами одної медалі.

Лічи точно й добросовісно гроші, господарюй ошадно, не лодарничай, не крадь, тримайся найсуворійшої дисципліни в праці, — саме сі гасла, з котрих справедливо

сміялися революційні пролетарі тоді, коли буржуазія прикривала подібними словами своє панування, яко кляса визискувачів, стають тепер, по поваленні буржуазії, черговими й головними гаслами моменту. І практичне переведення в життя сих гасел масою працюючих є, з одного боку, єдиною умовою спасіння країни, мало не до смерти замученої імперіялістичною війною і імперіялістськими хижакками (з Керенським на чолі); а, з другого боку, практичне переведення в життя сих гасел совітською властю, її методами, на основі її законів є конечним і вистачаючим для нової перемоги соціалізму. Саме цього й не вміють зрозуміти ті, хто з погордою відмовляється од висовування на перше місце „затертих“ і „тривіальних“ гасел. В дрібно-селянській країні, котра тільки перед роком повалила царизм і менше ніж перед півроком позбулася Керенського, лишилося, розуміється, чимало стихійного, елементарного анархізму, зміцненого озвірінням і зчичавінням, сполученими с усякою довгою й реакційною війною, утворилося чимало настроїв розпуки й безпредметового озлоблення; коли додати до сього провокаторську політику лакуз буржуазії (меньшевиків, правих есерів і т. п.), то стане зовсім зрозумілим, які довгі й уперті змагання ліпших та свідомійших робітників і селян потрібні для повного перелому настроїв маси і переходу її до правильної, витревалой, дисциплінованої праці. Тільки такий перехід, виконаний масою бідноти (пролетарів та напівпролетарів) і здолає закінчити побіду над буржуазією, а особливо над найупертійшою й найчисленнішою селянською буржуазією.

Нова фаза боротьби з буржуазією.

Буржуазію у нас поборено, але її ще не вирвано з корінням, не знищено і не зломлено також до краю. На чергу дня висовується через те нову, вищу форму боротьби з буржуазією, перехід від простійшої справи дальшого вивласнення капіталістів до значно складнішої й тяжкої справи утворення таких умов, при яких буржуазія не могла-би ні існувати, ні народжуватися знову. Ясно, що се завдання без порівняння вище і що без розв'язання його соціалізму ще нема.

Коли взяти мірило західно-європейських революцій, то ми стоїмо приблизно на рівні, осягненім 1793-го і 1871-го року. Ми маємо законне право пишатися, що

дійшли до цього рівня і в однім відношенні пішли, без сумніву, трохи далі, а саме декретували і встановили по всій Росії вищий тип держави, совітську власть. Одначе задовольнитися осягненим ми в ніякім разі не можемо, бо ми тільки розпочали перехід до соціалізму, але найголовнішого в цім відношенні ще не виконали.

Найголовнішою і рішаючою справою є організація найточнішого та всенародного підрахунку й контролі за виробом і розділенням продуктів. Тим часом в тих підприємствах, в тих галузях і областях господарства, котрі ми відібрали від буржуазії, підрахунку-учоту й контролі нами ще не осягнено, а без цього не може бути й мови про другу, таку ж важну, матеріальну умову переведення соціалізму, а саме про піднесення в загально-народнім розмірі продуктивності праці.

Тому неможна висловити задачу теперішньої хвилі простою формулою: вести далі наступ на капітал. Не зважаючи на те, що капітала ми, без сумніву, не добили і що продовження наступу на цього ворога є безумовно конечним, така формула була би безперечно неточною, неконкретною; вона не числилася би з своєрідністю даної хвилі, коли в інтересах дальшого наступу треба припинити наступ тепер.

Пояснити се можна, порівнявши наше становище у війні проти капіталу з становищем того переможного війська, яке одібрало, скажім, половину чи дві третини території у ворога і мусіло припинити наступ, щоб зібратися з силами, збільшити запаси боєвих засобів, направити й зміцнити сполучення, збудувати нові склади, підвезти нові резерви і т. д. Припинення наступу переможного війська, при таких обставинах конче потрібне саме в інтересах нової перемоги. Хто не зрозумів, що саме об'єктивний стан справ і примусив нас тепер припинити наступ на капітал, той не зрозумів нічого в теперішній політичній хвилі.

Розуміється, про „припинення“ наступу на капітал можна говорити тільки в „лапках“, себто метафорично. В звичайній війні можна дати загальний наказ про припинення наступу, можна дійсно спинити посування вперед. При війні проти капіталу посування вперед спинити годі, і про те, щоби ми відмовилися від дальшого вивласнення капіталу, не може бути й мови. Ми говоримо тільки про пересунення ваги нашої економічної й політичної праці. Досі на першім місці стояли заходи що до безпосереднього вивласнення визискувачів, експро-

пріяції експропріаторів. Тепер на перше місце ставиться організацію підрахунку й контролі в тих господарствах, де вже вивласнено капіталістів.

Коли б ми бажали тепер попереднім темпом вивласнювати капітал далі, то напевне мали би поразку, бо наша праця по організації пролетарського підрахунку й контролі явно, очевидно для всякої думаючої людини, відстала від праці безпосередньої „експропріяції експропріаторів“. Коли ми наляжемо тепер на працю організації підрахунку й контролі, ми зможемо розв'язати се завдання, ми надолужимо занедбане, ми виграємо у своїй боротьбі проти капіталу.

Але чи признання того, що доводиться надолужувати занедбане, не рівнозначне з признанням в зробленій помилці? Зовсім ні. Порівняймо знову з воєнним станом. Коли можна розбити й відтіснити ворога одним відділом легкої кавалерії, се треба зробити. А коли це можна з успіхом зробити тільки до певної грядиці, то зовсім зрозуміло, що за сею межею повстає необхідність підвозу тяжкої артилерії. Визнаючи, що тепер треба надолужити занедбане в підвезенню тяжкої артилерії, ми зовсім не визнаємо помилкою побідний кавалерійський напад.

Нам часто закидали лакузи буржуазії те, що ми вели „червоно-гвардійську атаку“ на капітал. Докір дурний, гідний саме лакуз грошевої торби. Адже-ж „червоно-гвардійської“ атаки на капітал свого часу вимагали обставини безумовно: поперше, капітал ставив опір повоєнному, в особі Керенського і Краснова, Савинкова й Гоца (Гегечкорі й тепер ставить такий опір), Дутова й Богаєвського. Воєнного опору неможна зломити инакше, як воєнними засобами, і червоно-гвардійці виконували благороднійше й найбільше історичне діло визволення працюючих і визискуваних від визискувачів.

Подруге, ми не могли тоді поставити на перший план методу управління замість метод подавління і тому, що уміння управляти не природжене людям, а дається досвідом. Тоді сього досвіду у нас не було. Тепер він є. Потретьє, тоді в нашій розпорядженні не було спеціалістів ріжних галузей знання і техніки, бо вони або билися в рядах Богаєвських, або мали ще змогу ставити систематичний й упертий пасивний опір саботажем. А тепер ми саботаж зломали. Червоно-гвардійська атака на капітал була успішною, була переможною, бо ми подолили і воєнний і саботажний опір капітала.

Чи се значить, що завжди придатна, при всяких обставинах на місці „червоно-гвардійська“ атака на капитал, що у нас нема жадних інших способів боротьби проти капиталу? Думати так було би дівцтвом. Ми перемогли легкою кавалерією, але у нас є й тяжка артилерія. Ми перемогли методами подавління, ми зуміємо перемогти і методами управління. Методи боротьби проти ворога треба вміти міняти, коли міняються обставини. Ми ні на хвилину не зрічемося „червоно-гвардійського“ подавління панів Савинкових і Гегечкорі, як і всяких інших поміщицьких і буржуазних контр-революціонерів. Але ми не будемо такими дурними, щоби на перше місце ставити „червоно-гвардійські“ заходи тоді, коли добу конечности червоно-гвардійських атак в основнім закінчено (і закінчено переможно) та коли в двері стукає доба використання буржуазних спеціалістів пролетарсько-державною властю для такого переорювання ріллі, щоби на ній зовсім не могла рости жадна буржуазія.

Се — своєрідна доба, чи правильнійше смуга розвою, — і щоби подоліти капитал до краю, треба вміти пристосувати форми нашої боротьби до своєрідних умов сеї смуги.

Без проводу спеціалістів ріжних галузей знання, техніки і досвіду перехід до соціалізму неможливий, бо соціалізм вимагає свідомого й масового посування наперед до вищої продуктивности праці в порівнанні з капиталізмом і на базі, осягненій капиталізмом. Соціалізм мусить посвому, своїми заходами, — скажім конкретнійше, совітськими способами, — здійснити сей поступ. А спеціалісти через усі обставини того суспільного життя, яке зробило їх спеціалістами, є тільки в масі буржуазії. Коли б наш пролетаріят, заволодівши властю, швидко виконав завдання підрахунку, контролі організації в цілонароднім розмірі (се було нездійснимим наслідком війни й відсталости Росії), тоді, зломивши саботаж, ми загальним підрахунком і контролею підпорядкували б собі зовсім і буржуазних спеціалістів. Через значне „спізнення“ з підрахунком і контролею взагалі, ми, хоча і встигли подоліти саботаж, але відносин, які дали би нам до нашого розпорядження буржуазних спеціалістів, ще не створили; маса саботажників „іде на службу“, але ліпших організаторів і визначніших спеціалістів держава може використати або по-старому, по-буржуазному, себто за високу платню, або по-новому, по-пролетарськи (себто

утворенням таких відносин цілонародного підрахунку і контролі знизу, які неминуче й самі собою привабили б і притягли спеціалістів).

Нам довелося тепер ужити старого, буржуазного засобу і згодитися на дуже високу оплату „услуг“ визначніших з буржуазних спеціалістів. Усі ознайомлені зі справою бачать се, але не всі вдумуються в значіння сих заходів з боку пролетарської держави. Ясно, що такі заходи є компромісом, збоченням від засад Паризької Комуни і всякої пролетарської власти, які вимагають зведення жалування до рівня пересічної платні робітникові, вимагають боротьби проти карєризму ділом, а не словами.

Мало того. Ясно, що такі заходи є не тільки припиненням — в якійсь сфері і в деякій мірі — наступу на капітал (бо капітал не сума грошей, а певне суспільне відношення), але й кроком назад нашої соціалістичної, совітської, державної власти, котра від самого початку проголосила й повела політику зменшення великих жалувань до заробітку пересічного робітника.

Розуміється, лакузи буржуазії особливо дрібного сорту, як от меньшевики, новожитненці, праві есери, хихикатимуть з приводу того, що ми робимо крок назад. Але нам нема чого звертати увагу на се. Нам треба досліджувати особливости надзвичайно тяжкого й нового шляху до соціалізму, не ховаючи своїх помилок і слабостей, а змагаючися доробляти недороблене. Ховати від мас, що приваблення буржуазних спеціалістів надзвичайно високими заробітками є відхиленням від засад комуни, означало б спуститися до рівня буржуазних політиків і обдурювати маси. Відкрито пояснити, як і чому ми зробили крок назад, потім обговорити прилюдно, якими засобами можна надолужити занедбане, — се значить виховувати маси і на досвіді, разом з ними вчитися будівництву соціалізма. Ледве чи був хоч один побідний воєнний похід в історії, коли б переможцеві не доводило ся робити поодинокі помилки, діставати частинні поразки, часово відступати девчім і денедє назад. А розпочатий нами „похід“ проти капіталізму в мільйони разів тяжче найтяжчого воєнного походу, і падати духом з приводу окремого й частинного відступлення було б безглуздо й ганебно.

Приступимо тепер до питання з практичного боку. Припустім, що Російській совітській республіці потрібні

1000 першорядних учених і спеціалістів, фахівців різних галузей знання, техніки, практичного досвіду, для проводу народної праці в цілях можливо скорого господарчого піднесення країни; припустім, що „зорі першого розміру“ доводиться оплачувати — більшість їх, розуміється, тим більш зіпсута буржуазними правами, чим завзятійше вона кричить про деморалізацію робітників, — по 25 мільонів рублів річно. Припустім, що сю суму (25 мільонів рублів) треба збільшити вдвоє (передбачаючи видачу нагород за особливо успішне й шкоре виконання найважніших з організаторських завдань) або навіть вчетверо (маю на увазі закликання кількасот вибагливіших закордонних спеціалістів). Чи можна ж признати занадто великою і непосильною для совітської республіки затрату п'ятидесяти або ста мільонів рублів річно на переорганізацію праці по останньому слову науки і техніки? Розуміється, ні. Переважна більшість свідомих робітників і селян ухвалить такий видаток, знаючи з практичного життя, що наша відсталість примушує нас втрачати мільярди, а такого рівня організованости, підрахунку й контролі, щоби викликати поголовну і доброхітну участь „зорь“ буржуазної інтелігенції в нашій праці, ми ще не осягнули. Розуміється, се питання має також иншу сторону. Неможна заперечувати деморалізуючого впливу високих жалувань і на совітську власть (тим більше, що при прудкості перевороту до сеї власти не могло не прилучитися певне число авантурників і шахраїв, які разом з нездатними чи несовісними особами з різних комісарів бажають попасти в „зорі“... казнокрадства) і на робітничу масу. Але все, що є думуючого й чесного серед робітників і біднійших селян, згодиться з нами, що зразу позбавитися поганої спадщини капіталізму ми не в силі, що визволити совітську республіку від „данни“ в 50 чи 100 мільонів рублів (данни за нашу власну відсталість в справі організації всенародного підрахунку й контролі знизу) можна не инакше, як організуючись, підтягаючи дисципліну поміж самих себе, очищуючи свої ряди від усіх „зберігаючих спадщину“, „заховуючих традиції“ капіталізму, себто від ледарів, дармоїдів, казнокрадів (тепер вся земля, всі фабрики, всі жалізници являються „казною“, скарбом совітської республіки). Коли свідомі передові робітники і біднійші селяне встигнуть, з допомогою радянських установ, протягом одного року організуватися, дисциплінуватися, підтягнутися, створити

могутню трудову дисципліну, тоді ми по році скинемо з себе сю данину, котру можна зменшити навіть ранше... рівно в міру успіхів нашої робітничо-селянської трудової дисципліни й організованости. Чим скорше ми самі, робітники і селяне, навчимося ліпшої дисципліни і вищої техніки праці, використовуючи для сього науки буржуазних спеціалістів, тим ранше ми позбудемося всякої данини сим спеціалістам.

Наша праця по організації, під проводом пролетаріату, всенародного підрахунку-учоту й контролі над виробом і розділенням продуктів значно відстала від нашої праці по безпосередньому вивласненню визискувачів. Се твердження є основним для розуміння особливостей теперішньої хвилі і впливаючих звідси завдань совітської влади. Центр ваги в боротьбі проти буржуазії пересовується на організацію такого учоту й контролі; тільки виходячи з сього, можна правильно встановити чергові завдання господарчої й фінансової політики в області націоналізації банків, монополізації зовнішньої торгівлі, державної контролі над грошовим оборотом, заведення задовольючого, з пролетарського становища, помаєткового й подоходного податку, заведення трудової повинности.

З соціалістичними реформами в сих областях ми надто відстали, а се дуже і дуже важні області, і відстали саме тому, що в нас не організовано як слід учоту і контролі взагалі. Розуміється, ся задача є одною з найтяжчих і при руїні, створеній війною, її можна виконати лише протягом довшого часу, але годі забувати, що як раз тут буржуазія, — особливо ж численна дрібна селянська буржуазія, — дає нам найповажніший бій, підриваючи налагодження контролі, підриваючи, наприклад, хлібну монополію, відвойовуючи позиції для спекуляції й спекулятивної торгівлі. Те, що ми вже декретували, ми далеко недосить ще перевели в життя, і головне завдання хвилі є саме в тім, щоб зосередити всі змагання на діловім практичнім здійсненні основ тих реформ, які стали вже законом, але не стали ще реальністю.

Щоби провадити далі націоналізацію банків і прямувати невідхильно до перетворення банків у вузольні пункти суспільного рахівництва при соціалізмі, треба

передовсім і більш усього досягти реальних успіхів у збільшенні числа відділів Народного банку, в привабленні вкладів, в облегченні для публіки операцій внесення і видачі грошей, в усуненні „хвостів“, в ловленні й розстрілі хабарників і шахраїв і т. д. Спершу треба реально перевести в життя простійше, організувати добре те, що вже є, — а потім підготовлювати складнійше.

Зміцнити й упорядкувати всі державні монополії (на хліб, на шкуру і т. д.) і тим підготувати монополізацію державою зовнішньої торгівлі; без такої монополізації ми не зможемо позбутися закордонного капіталу виплатою данини. А вся змога соціалістичного будівництва залежить від того, чи зуміємо ми протягом певного переходового часу виплатою якоїсь данини закордонному капіталу оборонити свою внутрішню господарчу самостійність.

Зі збиранням податків взагалі, а помаєткових і подоходних зокрема, ми також надто відстали. Накладання контрибуцій на буржуазію — захід безумовно припустний і заслуговуючий пролетарського схвалення — показує, що в цім відношенні ми ще стоїмо ближче до метод відвоювання (Росії) від багатих для бідних, ніж до метод управління. Але, щоби зміцнити і щоби стати на ноги, ми мусимо перейти до сих останніх метод, ми мусимо замінити контрибуцію з буржуазії постійним і правильним збором помаєткового й подоходного налогу, який дасть більше пролетарській державі і який вимагає від нас саме більшої організованности, більшого налагодження учоту й контролю.

Наше спізнення в заведенню трудової повинности показує ще раз, що на порядок дня висовується саме підготовчо-організаційну працю, яка з одного боку мусить остаточно запевнити відвойоване, а з другого боку, необхідна для підготовки операції, яка „обляже“ капітал і примусить його здатися. Нам треба би почати введення трудової повинности негайно, але заводити її з великою поступовністю і спроквольністю, перевіряючи кожний крок практичним досвідом і, розуміється, заводячи передовсім трудову повинність для багатих. Заведення роботної й споживчо-бюджетової книжки для кожного буржуя, в тім числі і сільського, було би поважним кроком вперед до певного „окруження“ ворога і до утворення дійсно всенародного учоту й контролю за виробом і розділенням продуктів.

Значіння боротьби за всенародний учот і контролю.

Держава, яка протягом віків була органом поневолення й грабування народу, полишила нам у спадщину дуже велику ненависть і недовіря мас до всього державного. Подоліти се — дуже тяжке завдання, яке під силу тільки совітській власти, але і від сеї останньої вимагає довшого часу і праці та величезної витревалости. На питання про підрахунок-учот і контролю — на се основне питання для соціялістичної революції другого дня по поваленні буржуазії — така „спадщина“ впливає особливо міцно. Мине безумовно певний час, поки маси, поперше почувши себе вільними, по поваленню поміщиків і буржуазії, зрозуміють, — але не з книжок, а з власного совітського досвіду — зрозуміють, що без всебічного, державного учоту й контролі над виробом і розділенням продуктів, власть і свобода працюючих утриматися не можуть, а без них поворот під ярмо капіталізму неминучий.

Всі звички й традиції буржуазії, і дрібної буржуазії зокрема, йдуть також проти державної контролі за „недоторканість святої власности“, „святого“ приватного підприємства. Нам тепер особливо очевидна правдивість твердження, що анархизм і анархосиндикалізм — буржуазні течії і що вони стали в непримирнім протиріччі до соціялізму, пролетарської диктатури, до комунізму. Боротьба за те, щоб маси перенялись ідеєю совітської державної контролі й підрахунку, за переведення сеї ідеї в життя, за розрив з проклятим минулим, яке привчило дивитися на здобування хліба й убрання, як на приватну справу, на куплю-продаж, як на річ, яка „торкається тільки мене“, ся боротьба і єсть найбільшою боротьбою всесвітньоісторичного значіння, боротьбою соціялістичної свідомости проти буржуазно-анархичної стихійности. Робітничу контролю введено у нас яко закон, але до життя, до свідомости мас пролетаріату вона ледві-ледві починає доходити. Про те, що безконтрольність в справі виробу й розділення продуктів є загибеллю зачатків соціялізму, є казнокрадством (бо все майно належить державному скарбу, казні), — а казна, се і єсть совітська власть, влада більшости працюючих, — що недбальство в учоті й контролі є простим пособництвом німецьким і російським Корниловим, котрі можуть повалити власть працюючих тільки при умові, що ми не

подоліємо завдання підрахунку й контролі, і котрі при допомозі всієї мужицької буржуазії, при допомозі кадетів, меньшевиків, правих есерів „підстерігають“ нас, чекаючи на лиху хвилину, — про се ми недосить говоримо в агітації, про се недосить говорять і думають передові робітники і селяне. А поки робітнича контроля не стала фактом, поки передові робітники не налагодили й не провели переможного й немилосердного походу проти тих, хто ламає цю контролю, чи байдужих що до контролі, — доти від першого кроку (від робітничої контролі) неможна зробити другого кроку до діла, себто переходу до робітничого регулювання виробу.

Соціалістична держава може повстати тільки якщо сить продукційно-споживчих комун, добросовісно підраховуючих свій виріб і свою споживу, ощадних що до праці, збільшуючих невідхильно її продуктивність і досягаючих сим змоги скорочувати робучий день до семи, до шести і менше годин. Без налагодження найточнішого все-народного, всеохоплюючого учоту й контролі хліба і добування хліба (а потім і всіх інших потрібних продуктів) тут не обійтися. Капіталізм залишив нам у спадщину масові організації, які здатні полегшити перехід до масового учоту й контролі розділення продуктів, — споживчі товариства, кооперативи. В Росії вони розвинені слабше, ніж в передових країнах, але все-ж-таки вони обхопили понад десять мільйонів членів. Виданий недавно декрет про споживчі товариства є надзвичайно знаменним явищем, котре наглядно показує своєрідність положення і завдання совітської соціалістичної республіки за теперішньої хвилі.

Декрет — се угода з буржуазними кооперативами і з робітничими кооперативами, що лишаються на буржуазнім становищі. Угода чи компроміс полягає в тім, що представники згаданих установ не тільки приймали участь в обговоренні декрета, але й дістали фактично право рішального голосу, бо ті частини декрета, які стрінули рішучу опозицію сих установ, відкинуто. Далі, по суті справи, компроміс полягає в тім, що совітська власть зріклася засади безплатного вступу до кооперативу (єдина послідовна пролетарська засада), а рівно ж зріклася й об'єднання всього населення даної місцевости в однім кооперативі. У відхиленні від сеї єдино соціалістичної засади, відповідаючої задачі скасування кляс, дано право засновуватися „робітничим клясовим кооперативам“ (ко-

трі зуться в сім випадку „клясовими“ лише тому, що вони підпадають клясовим інтересам буржуазії). Нарешті, пропозиція совітської влади зовсім виключити буржуазію з правлінь кооперативів також дуже ослаблено, заборону належати до складу правлінь поширено тільки на тих, хто володіє торговельними і промисловими підприємствами приватно-капіталістичного характеру.

Як би пролетаріят, шляхом совітської влади, встиг налагодити в загально-державнім розмірі учот і контролю, або хоча би основи такої контролю, то потреби в згаданих компромісах не було б. Шляхом харчових відділів совітів, шляхом органів постачання при совітах ми обіднали би населення в єдиний, проваджений пролетаріяті кооператив без допомоги буржуазних кооперативів, без уступок тій чисто буржуазній засаді, яка спонукає робітничий кооператив лишатися робітничим поруч з буржуазним, замість того, щоби підгорнути собі зовсім сей буржуазний кооператив, зливши обидва, взявши все правління, взявши до своїх рук догляд за споживою багатів.

Вступаючи в таку угоду з буржуазними кооперативами, совітська влада конкретно встановила свої тактичні задачі і своєрідні методи праці для даної смуги розвою: керуючи буржуазними елементами, використовуючи їх, роблячи деякі окремі уступки їм, ми утворюємо умови для такого посування наперед, яке буде повільнішим, ніж ми перше гадали, але разом з тим буде певнішим, з соліднішим забезпеченням бази і комунікаційної лінії, основи і шляхів, з ліпшим зміцненням здобутих позицій. Совіти можуть (і повинні) тепер міряти свої успіхи в справі соціалістичного будівництва, між иншим, мірилом надзвичайно ясним, простим, практичним: в скількох саме громадах (комунах чи селах, кварталах і т. п.) і оскільки наближається розвій кооперативів до обхоплення всього населення.

Піднесення продуктивності праці.

За всякої соціалістичної революції, опісля того, як розв'язано задачу завоювання влади пролетаріяті і по мірі того, як виконується в головнім і основнім задачу вивласнення визискувачів і подавлення їхнього опору, на перше місце необхідно висовується корінну задачу — утворення вищого, ніж капіталізм, суспільного ладу, а саме: піднесення продуктивності праці, а в зв'язку

з цим (і для цього) її вищу організацію. Наша совітська власть саме в такому положенні, коли, завдяки побідам над визискувачами від Керенського до Корнілова, вона дістала змогу безпосередньо приступити до сеї задачі, пильно взятися за неї. І тут стає зразу видно, що коли центральну державну власть можна захопити протягом кількох днів, коли задушити військовий саботажницький опір визискувачів навіть по різних кутках великої країни можна протягом кількох тижнів, то щоби певно розв'язати задачу піднесення продуктивності праці, потрібно у всякім разі (особливо по найтяжчій війні і найбільшій руїні) — кілька років. Довгий і повільний характер праці залежить тут безперечно від об'єктивних обставин.

Піднесення продуктивності праці вимагає передовсім забезпечення матеріальної основи великої індустрії: розвою виробу палива, заліза, будови машин, хемічної промисловости. Російська совітська республіка є ще в вигідних обставинах, бо вона має в своїм розпорядженні — навіть опісля берестейського миру — велетенські запаси руди (на Уралі), палива в Західнім Сибіру (камінний угінь), на Кавказі і південнім сході (нафта) в центрі (торф), — велетенські багатства лісу, водяних сил, сирівців для хемічної промисловости і т. д. Розроблення цих природних багатств методами новітньої техніки дасть основу нечуваного поступу продукційних сил.

Другою умовою піднесення продуктивності праці є, поперше, просвітний і культурний поступ маси населення. Сей поступ іде тепер з величезною скорістю, чого не бачать засліплені буржуазною рутинною люде, нездатні зрозуміти, скільки запалу і світла ініціативности розвивається тепер в народних „низах“ завдяки совітській організації. Подруге, умовою господарчого поступу є й піднесення дисципліни працюючих, уміння працювати, плідність, інтенсивність праці, ліпша організація її.

З сього боку справа стоїть у нас особливо зле і навіть безнадійно, коли повірити людам, які дали себе залякати буржуазії, або користливо служать їй. Сі люде не розуміють, що не було і бути не може революції, коли прихильники старого ладу не галасували б про розвал, анархію і т. и. Природна річ, що в масах, які тільки що скинули нечувано тяжкий гніт, іде глибоке й широке шумування, що випрацьовування нових основ трудової дисципліни є дуже повільним процесом, що до

повної перемоги над поміщиком і буржуазією таке випрацьовування не могло навіть і початися.

Але, не піддаючися ані трохи тій, чисто вдаваній розпуці, яку поширюють буржуа і буржуазні інтелігенти (котрі втратили надію відстояти свої старі привилеї), ми жадним способом не сміємо покривати явного лиха. Навпаки, ми розкриватимемо його й зміцнитимемо совітські методи боротьби проти нього, бо успіху соціалізму не можна уявити без перемоги пролетарської свідомої дисциплінованості над стихійною дрібно-буржуазною анархією, без сього дійсного забезпечення проти можливого повороту керенщини й корниловщини.

Найсвідоміший авангард російського пролетаріату вже поставив собі задачу піднесення трудової дисципліни. Наприклад, в центральнім комітеті спілки металістів і центральнім совіті фахових спілок розпочато випрацьовування відповідних заходів і проєктів декретів. Сю працю треба підтримати і посунути її вперед усіма силами. Треба поставити на чергу, примінити практично й спробувати акордову, поштучну платню, ужити й пристосувати багато з того, що є наукового й прогресивного в системі Тейлора, встановляти заробіток в міру загальних вислідів виробу, продукту чи експлуатаційних результатів залізничного й водяного транспорту і т. д.

Росіянин гірший робітник в порівнанню з передовими націями. І се не могло бути инакше при царизмі й живучості рештків кріпацтва. Вчитися працювати — се завдання совітська власть має поставити перед усім народом в цілім його розмірі. Останнє слово капіталізму в сім відношенню, система Тейлора — як і всякий поступ капіталізму — обєднує в собі витончене звірство буржуазного визиску і ряд найбагатших наукових здобутків в аналізі механічних рухів при праці, усунення зайвих і незграбних рухів, випрацьовування правильніших метод праці, найліпших систем учота й контролі і т. д. Совітська республіка, щоб це ні коштувало, повинна перейняти все цінне з завоювань науки й техніки в сій області. Здійснимість соціалізму встановиться саме нашими успіхами в сполученні совітської власти й совітської організації управління з новішим поступом капіталізму. Треба утворити в Росії дослідження й викладання системи Тейлора, систематичне пристосування і випробування її. Треба разом з тим, простуючи до піднесення продуктивності праці, взяти на увагу особ-

ливости переходного від капіталізму до соціалізму часу, які вимагають з одного боку введення основ соціалістичної організації праці навпереваги, а з другого боку — уживання примусу, так, аби гасло диктатури пролетаріату не опоганилося практикою киселевого стану пролетарської влади.

Організація співзмагання в праці.

До загалу нісенітниць, які буржуазія охоче розповсюджує про соціалізм, належить і те, ніби соціалісти заперечують значіння праці навпереваги. В дійсності ж тільки соціалізм, скасовуючи класи, отже і поневолення мас, поперше відкриває шлях для щирої, запопадливої ревної праці дійсно в масовім розмірі. І саме совітська організація, переходячи від формального демократизму буржуазної республіки до дійсної участі в управлінні, поперше широко ставить запопадливу працю навпереваги, „співзмагання“, співревнування. В політичній області се значно легше поставити, ніж в господарчій, але для успіху соціалізму важне як раз останнє.

Візьмемо такий засіб організації співзмагання, чи співревнування, як гласність. Буржуазна республіка забезпечує її тільки формально, підхиляючи в дійсності пресу капіталу, забавляючи „чернь“ пікантними політичними дурничками, ховаючи те, що діється в майстернях, при торгових договорах, доставках і т. и. під покришкою „комерційної тайни“, яка обороняє „святобливу власність“. Совітська власть скасувала комерційну тайну, ступила на новий шлях, але для використання гласности в цілях господарчого співзмагання ми ще майже нічого не зробили. Треба систематично взятися за те, щоби, поруч з безмилосердним подавленням наскрізь брехливої й нахабної в наклепах буржуазної преси, працювалося над утворенням такої преси, яка б не забавляла й не дурила мас політичними пікантностями й дрібничками, а несла на суд мас, саме питання щоденного господарчого життя, помагала поважно досліджувати їх. Кожна фабрика, кожне село є продукційно-споживчою комунією, яка має право й повинна по своєму приміняти загальні совітські закони („по своєму“ не в значінні порушення їх, а в значінні ріжноманітності форм переведення їх в життя) по своєму розв'язувати завдання учоту вибору й розділення продуктів. При капіталізмі се було приватною справою

поодинокого капіталіста, поміщика, глита. При совітській влади — се не приватна, а найважніша державна справа.

І ми ще майже не приступили до величезної, тяжкої, але зате і вдячної праці: організувати співзмагання комуни, ввести контрольність і гласність в процес виробу хліба, убрання і т. и., перетворити сухі, мертві, бюрократичні звіти в живі приклади як залякуючі, так і приваблюючі. При капіталістичнім способі виробу значіння поодинокого прикладу, скажім, якоїсь продукційної артели, неминуче було надзвичайно обмеженим і тільки дрібно-буржуазна ілюзія могла мріяти про „направлення“ капіталізму впливом зразків честнотних установ. По переході політичної влади до рук пролетаріату, по вивласненні визискувачів, справа міняється в корні, і згідно з тим, що нераз зазначалося визначнішим соціялістами, — сила прикладу поперше дістає змогу виявити свій масовий вплив. Зразкові комуни повинні і будуть служити виховувательками, учительками, помічницями — провідницями відсталих комун. Преса повинна служити знаряддям соціялістичного будівництва, ознайомлюючи в усіх подробицях з успіхами зразкових комун, досліджуючи причини їх успіху, їх методи господарства, ставлячи, з другого боку „на чорну таблицю“ ті комуни, які уперто заховують „традиції капіталізму,“ себто анархії, лодарництва, неладу, спекуляції. Статистика була в капіталістичнім суспільстві предметом виключного завідування „казьонних людей,“ урядовців або вузьких спеціялістів, — ми повинні понести її в маси, популяризувати її, щоби працюючі маси поволі вчилися самі розуміти й бачити, як і скільки треба працювати, як і скільки можна відпочивати, — щоби порівняння ділових вислідів господарства поодиноких комун нагороджувалося негайно (скороченням на певну добу робочого дня, піднесенням заробітку, призначенням більшої кількості культурних і естетичних благ і вартостей і т. и.).

Коли нова кляса виступає яко провідниця й учителька суспільства на історичну сцену, се ніколи не обходиться без доби найміцнішого „колихання“, хитання, боротьби й завірюхи з одного боку, — а з другого боку без хвилі непевних кроків, спроб, сумнівів, вагань що до вибору нових метод, які відповідали б новим об'єктивним обставинам. Виміраюче феодальне дворянство мстилося буржуазії, яка його перемагала і витісняла, не тільки

змовами, спробами повстань і повороту свого панування, але й потоками глузувань з невмілості, незручності, помилок з боку „висікак“, „нахабників“, котрі відважувалися брати до своїх рук „священне стерно держави“ без вікового підготування до того князів, баронів, дворян, шляхти, — зовсім так, як мстяться тепер над робітництвом в Росії за його відважну спробу перебрання влади Корнилови й Керенські, Гоци й Мартови, ціла ся братія героїв буржуазного гандлярства й буржуазної зневіри.

Потрібні, розуміється, не тижні, а довгі місяці й роки, щоби нова суспільна кляса, і до того ще кляса досі пригнічена, пригноблена нуждою й темнотою, могла оговтатися в новім положенні, розлянутися, налагодити свою працю, висунути своїх організаторів. Розуміється, що у партії-провідниці революційного пролетаріату не могло бути досвіду й при звичайня великих підприємств, призначених для мільйонів і десятків мільйонів громадян, що перероблення старих, майже виключно агітаторських навиків — справа дуже забарна. Але неможливого тут нема нічого, і коли у нас буде ясна свідомість необхідности зміни, певна воля здійснити її, витривалість в змаганні до тяжкої й великої мети, ми її здійснимо. Організаторських талантів у народі, себто серед робітничих і не визискуючих чужої праці селянських мас дуже багато; їх тисячами душив, нищив, викидав геть капітал; а ми ще не вміємо їх знайти, підбадьорити, поставити на ноги. Але ми сього навчимося, коли завізьмемося вчитися з усім революційним захопленням, без якого не буває переможних революцій.

Ні один глибокий і могутній народний рух в історії не обходився без брудної піни — без пройдисвітів і халамидників, хвастунів і горлопанів, які присмоктуються до недосвідчених новаків, без недоладного сумяття, безглуздя, даремної мешушні, без спроб поодиноких „провідників“ братися за двадцять справ і не доводити жадної з них до краю. Нехай муцики буржуазного суспільства, від Білорусова до Мартова, скавучать і гавкають з приводу кожної зайвої тріски при рубанні великого старого лісу. На те вони и муцики, щоб гавкали на пролетарських слонів. Нехай гавкають. Ми підемо своїм шляхом, змагаючись як найобережнійше й найтерпеливійше випробовувати й пізнавати справжніх організаторів, людей з тверезим розумом і з практичним хистом, людей, котрі сполучають відданість соціалізму з умінням без

галасу (їй не зважаючи на сумятню та галас) налагоджувати міцну й одностайну спільну працю великої кількості людей в рамках совітської організації. Лише таких людей, по десятиразовім випробовуванні, треба, посуваючи їх від простійших задач до тяжчих, висовувати на відповідальні місця провідників народної праці, керівників управлінням. Ми сьго ще не навчилися. Ми сьго навчимося.

„Одностайна організація“ і диктатура.

Резолюція останнього (Московського) зїзду совітів висовує, яко найпершу задачу хвилі, утворення „одностайної організації“ і зміцнення дисципліни. Такого роду ухвали тепер усі охоче „приймають“ і „підписують“, але того, що переведення їх в життя вимагає примусу і примусу саме в формі диктатури, ясно собі не уявляють. А тимчасом було найбільшим безглуздям і найнікчемнішим утопізмом, порожньою мрійливістю сподіватися, що без примусу й без диктатури можливий перехід від капіталізму до соціалізму. Теорія Маркса проти сеї дрібнобуржуазно-демократичної й анархичної нісенітницї виступала дуже давно і з найповнішою ясністю. І Росія 1917—1918 років стверджує теорію Маркса в цім відношенні з такою наочністю, чутливістю і вимовністю, що тільки люде безнадійно тупі або ті, які уперто поставили відвертатися від правди, можуть ще помилятися що до сього. Або диктатура Корнілова (коли взяти його за російській тип Кавеньяка) або диктатура пролетаріату. Про инший вихід для країни, котра зазнала надзвичайно швидкого розвою з надзвичайно гострим переворотом, при нечуваній руїні, утвореній найтяжчою з воєн, не може бути й мови. Всі середні розв'язання являються або обдуренням народу буржуазією, яка не може сказати що їй потрібний Корнілів, або тупістю дрібнобуржуазних демократів, Чернових, Церетелі, Мартових, з їх балаканиною про єдність демократії, загальнодемократичний фронт і тому побідну нісенітницю. Кого ж навіть перебіг російської революції 1917—1918 років не навчив того, що середні розв'язання неможливі, на того треба махнути рукою.

З другого боку не важко переконатися, що при всякім переході від капіталізму до соціалізму диктатура конче потрібна з двох головних причин чи в двох го-

ловних напрямках. Поперше, неможна подоліти й викоренити капіталізм без немилосердного подавлення опору визискувачів, яких відразу неможна позбавити їхнього багатства, їхніх привилеїв організованості й знання, і які отже протягом досить довгої доби пробуватимуть по-валити ненависну власть бідноти. Подруге, всяку велику революцію, а соціалістичну зокрема, навіть як би й не було війни зовнішньої, неможна уявити без війни внутрішньої, себто без горожанської війни, котра означає ще більший розвал, ніж зовнішня війна, — означає стан найбільшої непевності, неурівноваженості, хаосу. І, розуміється, всі елементи розкладу старого суспільства, неминуче дуже численні, злучені переважно з дрібною буржуазією (бо її передовсім руйнує й нищить всяка війна і всяка криза), не можуть не „виявити себе“ при таких глибоких перевороті. А „виявити себе“ елементи розкладу не можуть инакше, як збільшенням злочинств, хуліганства, підкupu, спекуляцій, всякого роду гидот. Для подолання сього потрібні час і жалізна рука.

Не було жадної великої революції в історії, коли б народ інстинктовно не відчував сього і не виявляв зба-венної певності, розстрілюючи злодіїв на місці злочину. Біда попередніх революцій була в тім, що революційного захоплення мас, яке підтримує їх напружений стан і дає їм силу уживати безмилосердного подавлення елементів розкладу, ставало не надовго. Соціальною, себто клясо-вою причиною такої непевності революційного захоплення мас було слабосилля пролетаріату, який один тільки (коли він досить численний, свідомий, дисциплінований) в стані повести за собою вистачаючу більшість працюючих і визискуваних (більшість бідноти, коли говорити простійше й популярнійше) і утримати досить довгий час власть для цілковитого подавлення і всіх визискувачів і всіх елементів розкладу.

Сей історичний досвід усіх революцій, сю всесвітньо-історичну, господарчу й політичну науку ствердив Маркс, давши коротку, точну, яскраву формулу: диктатуру пролетаріату. А, що російська революція правильно наблизилася до здійснення всесвітньоісторичної задачі, се показало переможне поширення між усіма народами Росії совітської організації. Бо совітська власть не є нічим иншим, як організованою формою диктатури пролетаріату, диктатури передової кляси, кляси, котра підносить до нового демократизму, до самостійної участі

в управлінні державою кількадесять мільйонів працюючих і визискуваних, котрі на своїм досвіді вчать ся бачити в дисциплінованим і свідомім авангарді пролетаріату свого найпевнішого провідника.

Але диктатура — се велике слово. А великих слів неможна кидати на вітер. Диктатура є жалізна власть, революційно-відважна і швидка, немилосердна в подавленні, як визискувачів, так і хуліганів. А наша власть непомірно м'ягка, скрізь і завжди більше подібна до киселя, ніж до жаліза. Неможна забувати ані на хвильку, що буржуазна і дрібнобуржуазна стихія бореться проти совітської власти двояко: з одного боку, наступаючи зовні, методами Савинкових, Гоців, Гегечкорі, Корнилових, змовами й повстаннями, їх брудним „ідеологічним“ відгомонам, потоками брехні і наклепів в пресі кадетів, правих есерів і меньшевиків, — з другого боку, ся стихія впливає зсередини, використовуючи всякий елемент розкладу, всяке слабосилля для підкупу, для зміцнення недисциплінованости, розхитаности, хаосу! Чим ближче ми підходимо до повного подавлення буржуазії, тим небезпечнішою стає для нас стихія дрібнобуржуазної анархичности. І боротьбу проти сеї стихії неможна вести самою пропагандою і агітацією, самою проповіддю співзмагання, самим відбором організаторів, боротьбу сю треба вести і примусом.

В тій мірі як основною задачею стає не воєнне подавлення, а управління, — типовим проявом подавлення й примусу ставатиме не розстріл на місці, а суд. І в цім відношенні революційні маси, по 25-ім жовтня 1917-го року вступили на певний шлях і доказали життєвість революції, почавши уряджувати свої робітничі і селянські суди, що до всяких декретів про розв'язання буржуазнодемократичного судового апарату. Але наші революційні й народні суди непомірно, неймовірно слабосильні. Почувається, що ще остаточно не зламано одержаний у спадщину від ярма поміщиків і буржуазії народний погляд на суд, як на щось казньонно-чуже. Нема досить свідомости того, що суд є органом поголовного притягнення саме бідноти до державного управління (бо судова діяльність — се одна з функцій державного управління), що суд є органом власти пролетаріату й біднішого селянства, — що суд є знаряддям виховування до дисципліни. Нема досить свідомости того простого й очевидного факту, що коли головним лихом Росії є голод

і безробіття, то подолати сього лиха неможна жадними пориваннями, усунути його можна тільки всесторонньою, всеохоплюючою, всенародною організацією і дисципліною, щоби збільшити продукцію хліба для людей і хліба для промисловости (топлива), завчасу підвезти й правильно розділити його; що тому винний в муках голоду й безробіття кожний, хто нарушує трудову дисципліну в яким-будь господарстві, в якій-будь справі, — що винного в тім треба вміти знаходити, віддавати під суд і карати безмилосердно. Дрібно-буржуазна стихія, проти якої нам доводиться тепер вести найупертійшу боротьбу, виявляється саме в слабосиллі свідомости усіх і кожного в справі організації й дисципліни, — в міцнім додержанні дрібновласницького погляду: аби мені захопити як найбільше, а все инше-байдуже.

На жалізничій справі, яка мабуть, найбільш наочно втілює господарчі звязки утвореного великим капіталізмом організму, ся боротьба дрібно-буржуазної стихії, розхлябаности проти пролетарської організованости відбивається особливо опукло. Елемент пролетарський в його ліпшій частині бореться за дисципліну; але серед того й другого елементу багато є хитких, „слабосилих“, нездатних до опору „спокусі“ спекуляції, хабаря, особистої вигоди, яку купується ціною майже всього апарату, від правильної праці котрого залежить перемога над голодом і безробіттям.

Знаменною є боротьба, що розвивається в сій області довкола останнього декрета про управління жалізницями, декрета про доручення диктаторських (чи „необмежених“) уповноважень поодиноким провідникам. Свідомі (а здебільшого, правду кажучи, несвідомі) представники дрібнобуржуазної розхлябаности бажали бачити в полишенні „необмеженої“ (себто диктаторської) повновасти поодиноким особам відхилення від засади колегіальности, від демократизму й інших принципів совітської власти. Серед лівих есерів денедє розвилася просто хуліганська, себто потураюча поганим інстинктам і дрібнобуржуазному змаганню „урвати“, агітація проти декрета про диктаторство. Повстало питання дійсно величезного значіння: поперше, питання засадниче, чи сполучимо взагалі з основними засадами совітської власти призначення поодиноких осіб з необмеженими уповноваженнями, диктаторів; подруге, в яким відношенні стоїть сей випадок — сей прецедент, коли хочете, — до

окремих завдань влади підчас даної конкретної хвили; і на першій і на другій питанні треба спинитися дуже уважно.

Що диктатура поодиноких осіб в історії революційних рухів була дуже часто речницею, носійкою, провідницею диктатури революційних клас, про се говорить незаперечний досвід історії. З буржуазним демократизмом диктатура поодиноких осіб сполучалася без сумніву. Але що до сього, то ті з буржуазних людців, що ганяють совітську власть, а рівнож і їхні дрібнобуржуазні підголоски, виявляють завжди легкість рук: з одного боку, вони проголошують совітську власть просто чимсь безглуздим, анархичнодиким, старанно минаючи всі наші історичні порівняння і теоретичні докази того, що совіти являються вищою формою демократизму; з другого боку, вони вимагають від нас вищого, ніж буржуазний, демократизму і кажуть: з вашим большевицьким (себто не буржуазним, а соціалістичним) совітським демократизмом особиста диктатура абсолютно несполучима.

Міркування зовсім нікчемні. Коли ми не анархисти, то мусимо признати конечність держави, себто примусу для переходу від капіталізму до соціалізму. Форма примусу залежить од висоти розвою даної революційної класи, потім від таких окремих обставин, як, наприклад, спадщина довгої й реакційної війни, далі від форм опору буржуазії чи дрібної буржуазії. Через те нема зовсім жадної суперечности між совітським, себто соціалістичним демократизмом і уживанням диктаторської влади поодиноких осіб. Різниця між пролетарською диктатурою і буржуазною в тім, що перша намірює свої удари проти експлуаторської меншости в інтересах визискуваної більшости, а потім в тім, що першу здійснюють — і через поодиноких осіб — не тільки маси працюючих і визискуваних, але й організації, збудовані так, щоб саме такі маси будити, підносити до історичної творчости. Совітські організації належать до такого роду організацій.

Про друге питання, а саме що до єдиноособної диктаторської влади з огляду на специфічні, окремі завдання даної хвили, треба сказати, що всяка велика машинова індустрія — себто, саме матеріальне, продукційне джерело і основа соціалізму — вимагає безумовної й найстрогшої єдності волі, яка кермує спільною працею соток, тисяч і десятків тисяч людей. І технічно й економічно й історично конечність ся очевидна для всіх, хто думав про

соціалізм, її завжди визнавалося за його передумову. Але як можна забезпечити найсуворійшу єдність волі? Послухом волі тисяч волі одного.

Сей послух може, при ідеальній свідомості і дисциплінованості учасників спільної праці, нагадувати більше дирижерство. Він може прийняти гострі форми диктаторства — коли нема ідеальної дисциплінованості й свідомості. Але, так чи інакше, безперечний послух єдиній волі безумовно конче потрібний для успіхів процесів праці, організованої по типу великої машинової індустрії. Для залізниць він конечний подвійно і потрібний. І ось сей перехід від одного завдання до другого, зовнішньо до неї зовсім неподібного, і є своєрідністю теперішньої хвили. Революція тільки що розбила найбільші, найстарші, найміцніші, найтяжчі кайдани, котрим зпід буку корилися маси.

Се було вчора, а нині в інтересах соціалізму та ж сама революція вимагає безперечного послуху мас єдиній волі керовників трудового процесу. Розуміється, не можна собі уявити, щоби такий перехід стався відразу. Він здійсниться тільки коштом дуже великих сутичок, заворушень, поворотів до старовини, величезного напруження енергії пролетарського авангарду, який веде народ до новини. Над сим не задумуються ті, хто впадає в обивательську гистеріку „Нової Жизни“, „Впереду“, „Діла Народу“ й „Нашого Віку“.

Візьміть психологію середнього, пересічного представника працюючої й визискуваної маси, поставте сю психологію поруч з об'єктивними, матеріальними умовами його суспільного життя. До жовтневої революції він не бачив ще на ділі, щоби маєтні експлуататорські класи якою небудь для них справді поважною жертвою поступилися на його користь. Він не бачив ще, щоби йому дали багато разів обіцяну землю і волю, дали мир, поступилися інтересами „великодержавности“ і великодержавних таємних договорів, поступилися капиталом і прибутками. Він побачив се тільки опісля 25-го жовтня 1917-го року, коли він сам узяв се силою й силою ж мусів взяти боронити від Керенських, Гоців, Гегечкорі, Дутових, Корнилових; розуміється, що якийсь час ціла його увага, всі помисли, всі сили душі змагаються до того, щоби зітхнути, випростатися, розгорнутися, взяти найблизчі блага життя, котрі можна взяти і котрих не давали йому повалені визискувачі. Розуміється, що по-

трібен певний час для того, аби пересічний представник маси не тільки побачив сам, не тільки переконався, але й відчув, що так просто „взяти“, хапнути, урвати неможна, що се веде до зміцнення розрухи, до загибелі, до повороту Корнилових. Відповідний перелом в умовах життя, а тим самим і в психології, широких працюючих мас ледві-ледві починається. І все наше завдання, завдання партії комуністів (большевиків), яка являється свідомою виразницею змагань визискуваних до визволення, — є пізнати сей перелом, зрозуміти його конечність, стати на чолі змученої й стомлено шукаючої виходу маси, повести її певним шляхом, шляхом трудової дисципліни, шляхом согласованости завдань мітингування про умови праці і завдань безперечного виконання волі совітського керівника, диктатора, за часу праці.

З „мітингування“ глузують, ще частійше з приводу його злобно сичать буржуа, меньшевики, новожитненці, котрі бачать в нім лише хаос, безглуздя, вибухи дрібно-власницького егоїзму. Але без мітингування маса поневолених ніколи не змогла би перейти від дисципліни, вимушеної визискувачами, до дисципліни свідомої й добровільної. Мітингування — се справжній демократизм працюючих, їхнє випростування, їхнє пробудження до нового життя, їхні перші кроки на полі, яке вони самі й очистили від гадів (визискувачів, імперіялістів, поміщиків, капіталістів) і яке вони самі хочуть навчитися наладжувати посвому, для себе, на основах своєї совітської, а не чужої, не панської, не буржуазної влади. Потрібна була саме жовтнева перемога працюючих над визискувачами, потрібна була ціла історична смуга первісного обговорення самими працюючими нових умов життя й нових завдань, щоби став можливим певний перехід до нових форм трудової дисципліни, до свідомого засвоєння ідеї конечности диктатури пролетаріату, до безперечного послуху єдиноособним керівникам совітської влади за часу праці.

Сей перехід почався тепер.

Ми успішно розв'язали перше завдання революції, ми бачили, як працюючі маси випрацювали в собі основну умову її успіху, об'єднання своїх змагань проти визискувачів для повалення їх. Такі етапи, як жовтень 1917-го року мають всесвітньоісторичне значіння.

Ми успішно розв'язали друге завдання революції: пробудити й підняти саме ті суспільні „низи“, котрі визискувачами спихнуто вниз, і котрі тільки опісля 25-го жовтня 1917-го року одержали всю свободу валити своїх гнобителів і почати оглядатися й улаштуватися на свій лад. Мітінгування саме найбільш пригнобленої й забитої, найменш підготованої маси працюючих, переведення нею скрізь і всюди своєї совітської організації, ось другий великий етап революції.

Починається третій. Треба закріпити те, що ми самі відвоювали, що ми самі декретували, узаконили, обговорили, призначили. — закріпити в міцні форми щоденної трудової дисципліни. Се найтяжче, але й найвдячнійше завдання, бо тільки розв'язання його дасть нам соціалістичні порядки. Треба навчитися сполучати бючий повіддю, бурхливий, виступаючий з усіх берегів мітінговий демократизм працюючих мас з жалізною дисципліною під час праці, з безперечним послухом волі одної особи, совітського керовника, під час праці.

Ми сього ще не навчилися. Ми сього навчимося.

Відновлення буржуазного визиску загрожувало нам учора в особі Корнилових, Гоців, Дутових і інших. Ми їх подоліли. Те саме відновлення загрожує нам нині в іншій формі, а саме в стихії дрібнобуржуазної розхлябаності й анархизму, дрібновласницького становища „моя хата з краю“, в буденних, дрібних, але зате численних наступках і навалах сеї стихії проти пролетарської дисциплінованості. Ми сю стихію дрібно-буржуазної анархії мусимо перемогти і ми переможемо її.

Розвій совітської організації.

Соціалістичний характер демократизму совітського, себто пролетарського, в його конкретнім, данім уживанні, — полягає поперше, в тім, що виборцями виступають працюючі й визискувані маси; буржуазію виключається; подруге, в тім, що всякі бюрократичні формальности й обмеження виборів, відпадають; маси самі встановляють порядок і строки виборів, при повній свободі відкликання вибраних; потрете в тім, що утворюється найліпшу організацію авангарду працюючих, великопромислового пролетаріату, котра дозволяє йому керувати найширшими масами працюючих, втягувати їх в самостійне політичне життя, виховувати їх політично

на їх власнім досвіді, в тім отже, що поперше приступається до того, щоби населення дійсно поголовно вчилося управляти.

Такі головні характеристичні ознаки приміненого в Росії демократизму, котрий є вищим типом демократизму, розривом з буржуазним понівечінням його, переходом до соціалістичного демократизму і до умов, уможлиwiająчих початок відмирання держави.

Розуміється, стихія дрібнобуржуазної дезорганізованості (яка при кожній пролетарській революції в тій чи іншій мірі неминучо виявить себе, а в наглій революції через дрібнобуржуазний характер країни, її відсталість і наслідки реакційної війни виявляється особливо міцно) не може не відбиватися на совітах.

Над розвитком організації совітів і совітської влади доводиться невпинно працювати. Існує дрібнобуржуазна тенденція до перетворення членів совітів в „парламентарів“ чи, з другого боку, в бюрократів. Боротися проти цього треба, притягаючи всіх членів совітів до практичної участі в управлінні. Відділи совітів перетворюються в багатьох місцевостях в органи, які поволі спливаються з комісаріятами. Метою нашою є поголовне притягнення бідноти до практичної участі в управлінні, і всякі кроки до здійснення цього — чим ріжноманітнійші, тим краще — треба старанно реєструвати, досліджувати, систематизувати, перевіряти ширшим досвідом й узаконяти. Метою нашою є безплатне виконання державних обов'язків кожним працюючим, по відбутті восьмигодинної задачі продуктивної праці. Перехід до цього особливо тяжкий, але тільки в цім переході є безпека остаточного зміцнення соціалізму. Новина і труднощі перемін викликають, природна річ, багато кроків, які робиться, так сказати, напوماцки, з численними помилками, збоченнями; без цього не може бути жадного скорого поступу. Вся своєрідність теперішнього положення на погляд багатьох, вважаючих себе соціалістами, є в тім, що люди звикли абстрактно протиставляти капіталізм соціалізму, а між тим і другим глибокодумно ставили слово: „перескок“ (декотрі, пригадуючи уривки читаного у Енгельса, добавляли ще глибокодумнійше: „перескок з царства конечности до царства свободи“). Про те, що учителі соціалізму називали перескоком перелом з погляду поворотів всесвітньої історії і що перескоки такого роду обіймають доби в кільканадцять а то й більше років,

про се не вміє подумати більшість так званих соціалістів, котрі про соціалізм „читали в книжці“, але ніколи поважно до справи не поглиблялися. Природна річ, що славетна „інтелігенція“ постачає за таких часів величезну кількість плачниць за покійниками: одна плаче за установчим зібранням, друга за буржуазною дисципліною, третя за капіталістичним ладом, четверта за культурним поміщиком, пята за імперіялістичною великодержавністю і так далі і таке інше.

Дійсна своєрідність епохи великих перескоків є в тім, що численність одломків старого, які нагромаджуються иноді швидче, ніж скількість (не завжди зразу видних) зародків нового, вимагають уміння виділити найважніше в лінії чи ланцюгу розвою. Бувають історичні хвилини, коли для успіху революції найважніше накопичити як найбільше одломків, аби висадити в повітря як найбільше старих установ; бувають моменти, коли таких вибухів досить, і на чергу ставиться „прозаїчну“ (для дрібнобуржуазного революціонера нудну) працю розчистки землі від одломків; бувають хвилини, коли старанний догляд за зародками нового, що зростають з-під одломків на незовсім ще очищенім руйновищі, є найважнішою справою. Не досить бути революціонером і прихильником соціалізму чи комуністом взагалі. Треба уміти знайти що хвилини те спільне кільце ланцюгу, за котре потрібно вхопитися усіми силами, щоб утримати цілий ланцюг і певно підготувати перехід до дальшого кільця, при чім чергування кілець, їх форма, їх счеплення, їх взаємне відріжнення в історичнім ланцюгу подій — не так прості й дурні, як в звичайнім, зробленім ковалем ланцюгу.

Боротьбу проти бюрократичного понівечіння совітської влади забезпечується певними зв'язками совітів з народом, в значінні працюючих і визискуваних, гнучкістю й еластичністю сих зв'язків. Буржуазних парламентів навіть найліпшої в світі демократизмом капіталістичної республіки біднота ніколи не вважає за свою установу. Совіти ж „свої“, а не чужі для мас робітників і селян. Сучасним соціалдемократам відтінку Шайдемана або, що майже те ж саме, Мартова також гидкі совіти; їх тягне до гоього буржуазного парламента, чи до установчого зібрання, як Тургенєва перед 60 роками тягнуло до поміркованої монархичної й дворянської конституції, як йому був гидкий мужицький демократизм Добролюбова і Чернишевського.

Саме близькість до „народу“ працюючих утворює окремі форми відклику й іншої контролі знизу, котрі треба тепер особливо старанно розвивати. Наприклад, совіти народної освіти, яко періодичні конференції совітських виборців і їхніх делегатів для обговорення й контролі діяльності совітських властей в даній області, заслуговують найповнішого співчуття й підтримання. Нема нічого безглуздійшого як перетворення совітів у щось застигле й самодовліюче. Чим рішучійше ми повинні стояти тепер за немилосердно тверду власть, за диктатуру поодиноких осіб для певних процесів праці, в певні хвили чисто виконавчих функцій, тим ріжнома-нітнішими мають бути форми і способи контролі знизу, щоби паралізувати всяку тїнь змоги понівечіння совітської власти, щоби виривати повторно й невпинно бурян бюрократизму.

З а к і н ч е н н я .

Надзвичайно важке, трудне й небезпечне положення в міжнароднім відношенні: необхідність сновигати й відступати; доба чекання нових вибухів революції, яка бо-лісно довго назріває на заході. Всередині країни доба повільного будівництва і немилосердного підтягування, довгої й упертої боротьби пролетарсько-суворої дисци-плинованости проти загрожуючої дрібнобуржуазної роз-хлябаности й анархичности. Такі, коротко кажучи, зна-менні риси особливої, теперішньої хвилі в соціалістичній революції. Таке те кільце історичного ланцюгу подій, за яке нам тепер доводиться з усіх сил ухопитися, щоби опи-нитися на висоті задачі на будуче до переходу до найблиз-чого кільця, — яке приваблює до себе особливою яскравістю, яскравістю перемоги міжнародної пролетарської революції.

Спробуйте поставити поруч зі звичайним, ходячим поняттям „революціонера“ гасла, що впливають з осо-бливостей теперішньої хвилі: сновигати, відступати, чекати, спроквола будувати, немилосердно підтягувати, суворо дисциплінувати, нищити розхлябаність. Чи дивно ж, що деяких „революціонерів“, коли вони чують се, обхоплює благородне обурення і вони починають лаяти нас за за-буття жовтневої революції, за догодництво з буржуазними спеціалістами, за компроміси з буржуазією, за дрібну буржуазність, за реформізм і такі інші річи.

Біда сих лихо-революціонерів у тім, що навіть у тих з них, хто керується найліпшими в світі спонуками

й визначається безумовною відданістю справі соціалізму не вистачає розуміння того окремого й „особливо неприємного“ стану, крізь який неминуче мусіла перейти відсталала країна, змучена реакційною й нещасливою війною, країна, котра розпочала соціалістичну революцію значно ранше, ніж більш передові країни; — не вистачає витревалости в трудні хвилини важкого переходу.

Природна річ, що „офіційну“ опозицію такого роду творить нашій партії партія лівих есерів. Особисті виїмки з групових і класових типів, розуміється, єсть і завжди будуть, але соціальні типи лишаються. В країні з величезною перевагою дрібновласницького населення над чисто пролетарським неминуче буде відбиватися — і іноді надзвичайно гостро відбиватися — різниця між революціонером дрібнобуржуазним і пролетарським. Перший хитається й вагається при кожному повороті подій, переходить від лютої революційности в березні 1917 року до вихвалання „коаліції“ в травні, до ненависти проти большевиків (або до оплакування їхнього авантюризму) в липні, до лякливого ухилення від них у жовтні, до підтримання їх в грудні, — нарешті, в березні і квітні 1918-го року такі типи найчастійше морщать зневажливо ніс і говорять: „Я не з тих, хто співає гимни органічній праці, практицизму й поступеновщині“.

Соціальне джерело таких типів-се дрібний хазяйчик, який ошалів від страхіть війни, від наглого розору, від нечуваних мук голоду й неладу, який гистерично метушиться, шукаючи виходу й рятунку, хитаючися між довіррям до пролетаріату і підтриманням його, з одного боку, і приступами розпуки, з другого боку. Треба ясно зрозуміти і міцно засвоїти, що на такій суспільній основі ніякого соціалізму збудувати неможна. Кермувати працюючими й визискуваними масами може тільки кляса, котра без хитань простує своїм шляхом, не падаючи духом і не впадаючи в розпуку при найтяжчих, найтрудніших і найбезпечніших переходах. Нам гистеричних поривань не треба. Нам потрібний мірний поступ залізних баталіонів пролетаріату.

Н. Ленін.

Март-квітень, 1918 року.

Ухвала Всеросійського центрального виконавчого комітету робітничих, салдатських, селянських і козацьких депутатів,

принята на засіданню 20-го квітня 1918-го року з приводу викладу товариша Леніна про „Чергові завдання совітської влади“ :

„Центральний виконавчий комітет, вислухавши доклад товариша Леніна про чергові завдання совітської влади, цілком ухвалює виставлені в цім докладі засади. Центральний виконавчий комітет доручає президії спільно з докладчиком зредагувати засади докладу у формі коротких тез, котрі також і опублікується, яко основні завдання совітської влади“.

Всім губерніяльним, повітовим, громадським совітам депутатів, усім, усім . . .

На засіданні Всеросійського центрального виконавчого комітету совітів депутатів 29-го квітня 1918-го року по вислуханню й обговоренню докладу товариша Леніна про чергові завдання совітської влади одностайно ухвалено виставлені ним засади. Остаточну редакцію тез, котрі треба покласти в основу діяльності всіх совітів депутатів, доручено президії Центрального виконавчого комітету спільно з докладчиком. По виконанню дорученої їй праці Президія подає до відому й кермування всіх місцевих совітів депутатів ось які тези:

1. Міжнародне положення совітської республіки в найвищій мірі тяжке й критичне, бо найглибші й найосновніші інтереси міжнародного капіталу й імперіалізму спонукують їх змагатися не тільки до воєнного нападу проти Росії, але й до порозуміння що до поділу Росії й задушення совітської влади.

Тільки загострення імперіалістичної різни народів на Заході Європи і імперіалістичне суперництво Японії з Америкою на далекім Сході паралізують чи гальмують сі змагання і то також тільки почасти і тільки на якийсь, правдоподібно, короткий час.

Тому обовязковою тактикою Совітської республіки мусить бути: з одного боку, надзвичайне напруження всіх сил для найскоршого господарчого піднесення країни, для збільшення своєї обороноздатности і для утворення могутньої соціалістичної армії; з другого боку, в між-

народній політиці є кінцевою тактика сновигання, відступлення й чекання аж до хвили, коли остаточно наступить інтернаціональна пролетарська революція, котра тепер швидче, ніж досі, назріває в цілім ряді передових країн.

2. В області внутрішньої політики на порядку дня в теперішню хвилю згідно з резолюцією Всеросійського зїзду совітів 16-го березня 1918 р. — стоїть завдання організації. Се завдання полягає в приміненню нового й найвищого уладження виробу й розділення продуктів на основі суспільної машинової великої продукції (праці), і є головним змістом і головною умовою повної перемоги соціалістичної революції, котра почалася в Росії 25-го жовтня 1917-го року.

3. З чисто політичного погляду найвищим пунктом становища є те, що справу переконання працюючої Росії в правильности програми соціалістичної революції і справу завоювання Росії у визискувачів для працюючих в головних і основних рисах виконано і що на порядок дня виступає головне завдання управління Росією. Організація правильного управління, певного переведення в життя розпоряджень совітської влади — се умова повної перемоги совітського типу держави, і не досить формально декретувати, встановити й завести в усіх кутках країни сей тип, але потрібно фактично його здійснювати і випробовувати правильною, щоденною працею в управлінні.

4. В області господарчого вибудування соціалізму найважнішою ознакою моменту є те, що наша праця по організації загальної й всеобхоплюючої одвічальности й контролі за виробом і розділенням продуктів і по заведенню пролетарської регуляції виробу далеко відстала від праці безпосередньої експропріації експропріаторів, поміщиків і капіталістів. Се основний факт, се — умова нашого завдання.

Звідсіля з одного боку виходить, що боротьба проти буржуазії вступає до нової фази, а саме: центром ваги стає організація контролі й одвічальности. Тільки сим шляхом можемо ми запевнити всі ті господарчі завоювання капіталу й усі ті заходи для націоналізації поодиноких залузей народного господарства, котрих осягнуто нами від жовтня, і тільки сим шляхом можна підготувати успішне закінчення боротьби проти буржуазії, себто повне запевнення соціалізму.

Зі згаданого основного факту можна з другого боку вивести пояснення, чому в певних випадках совітська власть мусіла робити крок назад чи йти на компроміс з буржуазними тенденціями. Таким кроком назад і відхиленням від принципів Паризької Комуни було, наприклад, заведення високих окладів для ряду буржуазних спеціалістів. Таким компромісом було порозуміння з буржуазними кооперативами відносно кроків і заходів для спроквольного притягнення до кооперативів усього населення. Доки пролетарська власть не поставить на ноги загальної контролі й відповідальності, такі компроміси неминучі і наша задача: не замовчувати перед народом їхніх негативних сторін і зміцнити свої змагання до поліпшення відвічальності й контролі, яко єдиного засобу й єдиного шляху до повного усунення всіх таких компромісів. За теперішньої хвилі такі компроміси конче потрібні яко єдине (при наших спізненні з учотом, контролею й відповідальністю) забезпечення трохи повільнішого, але й певнішого поступу. При повнійшій переведенні учоту й контролі за виробом і розділенням продуктів відпаде konieczність таких компромісів.

5. На порядок денний виступають особливо заходи для підвищення трудової дисципліни й продуктивності праці. Кроки, зроблені вже в цім напрямі зокрема фаховими спілками, треба підтримувати, запевнювати й зміцнювати всіми силами. Сюди належать заведення акордової платні, вживання всього того, що є наукового й поступового в Тейлоровій системі, пристосування платні до загальних вислідів праці чи результатів експлуатації транспорту по залізницях і водяних шляхах. Сюди ж належать також і організація співзмагання між поодинокими продукційними й споживчими комунами, вибір організаторів і т. д.

6. Диктатура пролетаріату є безумовною konieczністю при переході від капіталізму до соціалізму, і при нашій революції ся істина найшла своє повне практичне ствердження. Але передумовою диктатури є справді міцна та в подавленні визискувачів і хуліганів безмилосердна революційна власть; наша ж власть занадто м'ягка. Послух, і то під час праці безперечний послух, єдиноособним розпорядженням совітських керманичів, диктаторів, чи вони вибрані чи призначені совітськими установами, з диктаторськими уповноваженнями (як сього жадає, наприклад, декрет про залізниці), — далеко

ще не забезпечено. Тут помічається вплив дрібноміщанської стихії, сили дрібновласницьких звичок, змагань і настроїв, які основно суперечать пролетарській дисциплінованості й соціалізму. Все, що є свідомого в пролетаріаті, повинно боротися проти сеї дрібноміщанської стихії, яка виявляється не тільки безпосередно (в підтриманні буржуазією й її підголосками: меньшевиками, правими соціал-революціонерами і т. д. всякого опору проти пролетарської влади), але й безпосередно (в тім гистеричнім хитанні, яке виявляє в головних питаннях політики дрібноміщанська партія лівих соціал-революціонерів, як також „новокомуністична“ течія в нашій партії, що малпуючи лівих соціал-революціонерів, знижується до метод дрібноміщанського революціонізму).

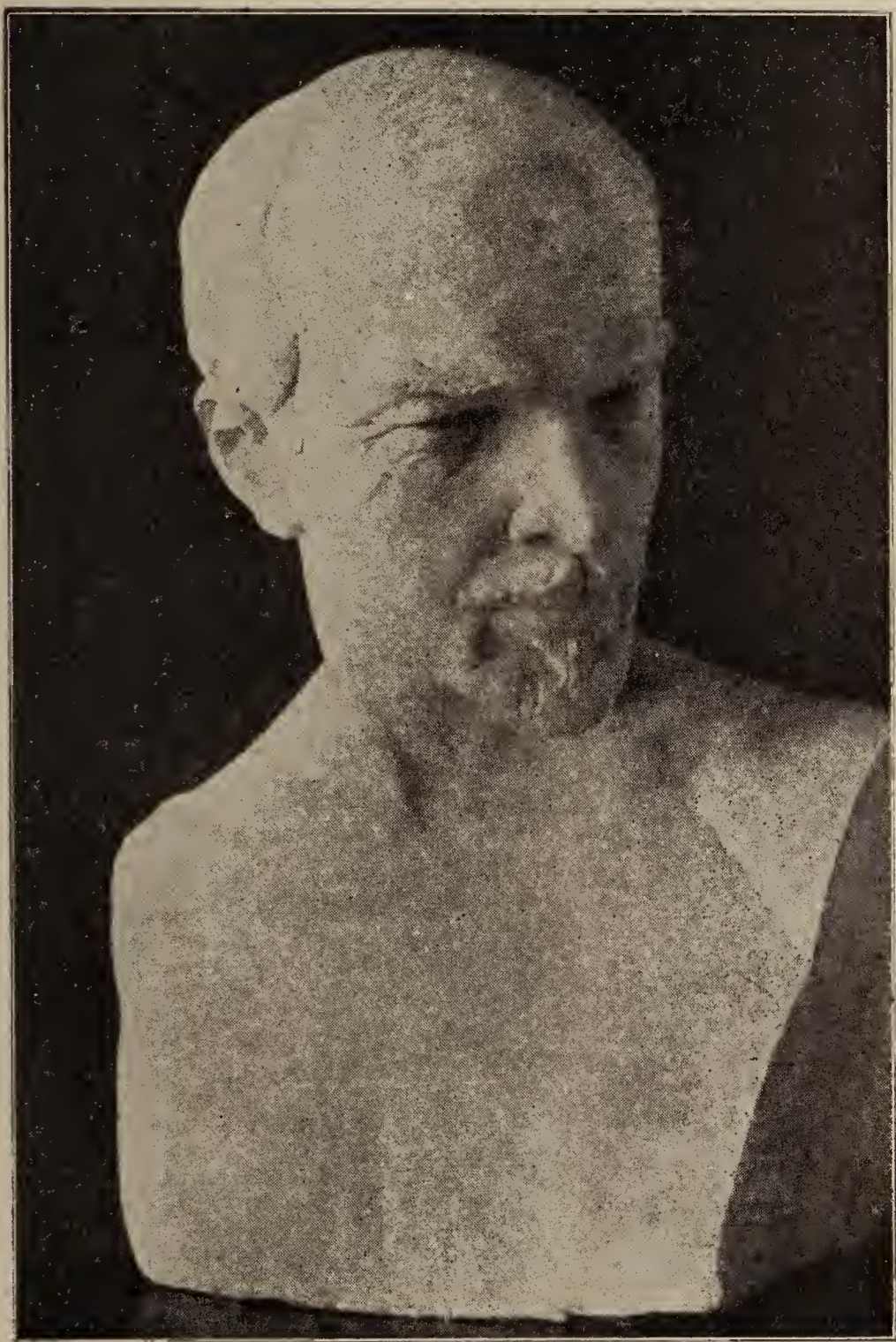
Жалізна дисципліна і до краю переведена диктатура пролетаріату проти непевних дрібнобуржуазних хитань — ось загальне й остаточне гасло моменту.

Голова Центр. виконавчого комітету **Свердлов.**

Секретарь Центр. виконавчого комітету **Аванасов.**

З М І С Т.

	стор.
Від перекладчика	3
Н. Ленін. Чергові завдання совітської влади.	5
Міжнародне положення Російської совітської республіки й основні завдання соціаліст. революції	5
Загальне гасло хвилі	8
Нова фаза боротьби з буржуазією	9
Значіння боротьби за всенародний учот і контролю	17
Піднесення продуктивності праці	19
Організація співзмагання в праці	22
„Одностайна організація“ і диктатура	25
Розвій совітської організації	32
Закінчення	35
Ухвала Всеросійського ц. в. комітету робітничих, салдатських, селянських і козацьких депутатів	37
Всім губерніяльним, повітовим, громадським совітам депутатів, усім, усім...	24
А. Луначарський. Володимир Ілліч Ленін.	41
Зіставлення творів Н. Леніна в українськім виданню	50

ВОЛОДИМИР УЛ'ЯНІВ — Н. ЛЕНІН,

ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ ЛЕНІН.

Я мало знаю біографію Леніна і тому не спробуватиму тут викладати її, бо для сього знайдеться чимало інших джерел. Я говоритиму тільки про ті відносини, котрі безпосередно були у мене з ним, і про ті спостереження, котрі я безпосередно зібрав.

Вперше я почув про Леніна по виході книжки „Туліна“ від Аксельрода. Книжки я ще не читав, але Аксельрод мені сказав: „Тепер можна сказати, що і в Росії є справжній соціал-демократичний рух і висовуюються справжні соціал-демократичні мислителі“. „Як?“ — спитав я, — а Струве, а Туган-Барановський. — Аксельрод трохи загадково усміхнувся (річ в тім, що ранше він дуже високо оцінював Струве) і сказав мені: „Так, але Струве й Туган-Барановський — це все сторінки російської університетської науки, факт з історії еволюції російської вченої інтелігенції, а Тулін — се вже плід російського робітничого руху, се вже сторінка з історії російської революції.“

Само собою розуміється, книжку Туліна перечитано закордоном (в Цюрісі), де я тоді був, з найбільшою жадобою, і пояснялося різними способами.

Опісля сього до мене доходили лише чутки про заслання Леніна, про його життя в Красноярську з Мартовим і Потресовим.

Ленін, Мартов і Потресов здавалися зовсім нерозлучними приятелями, з однаковим забарвленням, чисто російськими провідниками молодого робітничого руху. Дивно бачити, якими різними шляхами пішли ці „три приятелі“!

Книжка Леніна з історії російського капіталу зробила на мене значно менше вражіння. Я, розуміється, бачив її статистичну поважність, талановитість і великий політичний інтерес, який вона представляла, але я саме найменше цікавився докладним чисельним доказом розвою капіталізму в Росії, бо для мене особисто він був незаперечним, а в моїй пропагандній і агітаційній діяльності пером і словом — господарчі питання займали останнє місце.

Я був на заслання, коли до нас почали доходити відомости про другий зїзд. Тоді вже виходила і зміцніла „Искра“. За часу розриву „Искри“ з „Робочим Ділом“, хоча дехто з моїх приятелів, наприклад, Ник. Аносов виразно стояв по боці „Робочого Діла“, — я особисто, не вагаючися, проголосив себе искровцем. Але саму „Искру“ знав я погано: числа її доходили до нас розріжнено, хоча все ж доходили.

В кожному разі, у нас була така уява, що до нероздільної трійці: Леніна, Мартова й Потресова так же само інтимно прилучилася закордонна трійця: Плеханов, Аксельрод і Засулич.

Тому вістка про розкіл на 2-ім зїзді вдарила нас неначе обухом по голові. Ми знали, що на 2-ім зїзді дограватимуться останні дії боротьби проти „Робочого Діла“, але, щоби розкіл стався по такій лінії, що Мартов і Ленін опиняться в різних таборах, а Плеханів „розколеться“ пополам, — се нам зовсім не впадало на думку.

Перший пункт устава? — Хиба варто колотися зза сього?! Розподіл стільців у редакції? — та що вони, з глузду зіхали там закордоном?!

Ми передовсім обурювалися на розкіл і змагалися на основі злидених даних, які доходили до нас, розібратися, в чім же тут справа. Не було недостачі і в чутках, ніби Ленін склочник і розкольник, за всяку ціну хоче встановити самодержавя в партії, а Мартов і Аксельрод не захотіли, мовляв, присягнути йому яко всепартійному ханові.

Але сьому в значній мірі протирічило становище Плеханова, як відомо, спершу дуже приязне й союзне з Леніним.

Незабаром, правда, Плеханів перекинувся на бік меньшевиків, але це вже всі на заслання (і не тільки в Вологодщині, гадаю) прийняли яко щось таке, що погано характеризує Георгія Валентиновича. Такі швидкі зміни становища не в добрій славі у нас, марксистів.

Словом, ми були до якоїсь міри в ночі. Я мушу сказати, що російські товариші, які підтримали Леніна, також не зовсім точно уявляли собі, в чім справа. Найміцнішу підпору, без сумніву, подав йому А. А. Богданів, коли говорити про особи.

В сій площі прилучення Богданова до Леніна мало, можна сказати, рішаюче значіння. Як би він не прилучився до Леніна — справа пішла би, правдоподібно, значно повільніше.

Але чому Богданів прилучився до Леніна? — Він зрозумів боротьбу на зїзді, передовсім, яко боротьбу за дисципліну; коли за формулу Леніна голосувала все-ж-таки більшість (хоча 1 голос), меншість мусила підпорядкуватися, — а, подруге, яко боротьбу російської частини партії проти закордонників. Аджеж довкола Леніна не було жадного славетного імени, за то з ним були майже суспіль усі делегати, що приїхали з Росії, а проти нього, по переході туди Плеханова, зібралися всі закордонні божки.

Богданів не зовсім точно малював картину так: закордонна партійна аристократія не хоче зрозуміти, що у нас тепер дійсно є партія і що передовсім треба числитися з колективною волею російських практичних робітників.

Без сумніву, ся лінія, яка вилилася тим часом в гасло: „єдиний центр і до того ж в Росії“ — підкупляюче впливала на багато російських комітетів, що досить густою сіттю розкинулися тоді по Росії.

Незабаром стало відомо, серед кого має успіх та чи инша лінія. До меньшевиків прилучилася більшість марксистської інтелігенції столиці, — вони мали незаперечний успіх серед найкваліфікованійших робітників; до большевиків передовсім прилучилися саме комітети, себто провінціяльні робітники-професіонали революції. І се була, розуміється, переважно, інтелігенція, без сумніву иншого типу — не марксистуючі професори, студенти й курсистки, а люде, які раз назавжде зробили своєю професією — революцію.

Переважно сей елемент, якому Ленін надавав таке величезне значіння, який він звав бактерією революції, і обєднався довкола Богданова в славетне Організаційне Бюро Комітетів Більшости, котре й дало Леніну його армію.

Нагадаю тут, що на запрошення тодішнього догудувачівського Ц. К. я їздив до Смоленська. Перед сим я бачився в Києві з тов. Крижановським, що грав тоді досить велику ролю, був близьким приятелем Леніна, одначе хитався між чисто ленінською позицією й позицією примирливости.

Він саме й оповів мені докладніше про Леніна. Характеризував він його з захопленням, малював його, як величезний розум, надлюдську енергію, надзвичайно милого, веселого товариша, але одночасно зазначав, що Ленін передовсім чоловік політичний, і що, розійшовшись з ким-небудь політично, — він зараз же розриває й особисті зносини. В боротьбі ж, по словам Крижановського, Ленін був безмилосердним і прямолінійним.

І тим часом, як мені уявлявся відповідний досить таки романтичний образ, — Крижановський додав: „А з вигляду він подібний до ярославського кулачка, до хитрого мужичка, особливо, коли носить бороду“.

Ледві я по заслання приїхав до Києва, як отримав від Бюро Комітетів Більшости просто припис негайно виїхати за кордон і вступити до редакції центрального органу партії. Я зробив се.

Нагадаю, що кілька місяців я прожив у Парижі, почасти тому, що бажав ближче розібратися в розходженні. Одначе в Парижі я, все-таки, став негайно на чолі тамошньої дуже невеличкої большевицької групи і почав уже воювати проти меньшевиків.

Ленін писав мені кілька коротких листів, в котрих кликав поспішати до Женеви. Нарешті, він приїхав сам.

Приїзд його для мене був трохи несподіваним. Особисто на мене з першого погляду він не зробив занадто гарного вражіння. Мені він здався зовнішньо неначе трохи безбарвним, а так — нічого певного він не казав, тільки домагався негайного відїзду до Женеви.

На відїзд я згодився.

Одночасно Ленін надумався прочитати великий виклад про долю російської революції й російського селянства.

На сім викладі я вперше почув, як він промовляє. Тут Ленін перетворився. Величезне вражіння на мене і на мою жінку зробила та зосереджена енергія, з котрою він говорив, сі втуплені в товпу слухачів очі, що ставали майже хмарними і неначе сверлили товпу, сей одноманітний, але повний сили рух промовця то вперед то назад, ся легко пливуча й наскрізь пересякнута волею промова.

Я зрозумів, що сей чоловік, яко трибун, мусить робити міцне й невитравне вражіння. А я вже знав, який сильний Ленін публицист з його грубоватим, надзвичайно ясним стилем, з його умінням представити всяку думку, навіть складну, надиво просто і обговорювати її з усіх боків так, що вона вибивалася, нарешті, навіть в найсирійшій і мадо звиклим до політичного думання умі.

Я тільки пізніше, значно пізніше пізнав, що не трибун і не публицист, і навіть не мислитель — найсильніші сторони в Леніні, але вже й тоді для мене було ясно, що головною рисою його характера, тим, що складало половину його обличчя — була воля, дуже певна, вельми напружена воля, яка вміла зосередитися на найблизчій задачі, але ніколи не виходила поза круг, начертаний міцним розумом, котра всяку окрему задачу встановляла яко кільце у велетенським світовім політичним ланцюзі.

Здається, другого дня опісля викладу ми, не памятаю з якої нагоди, попали до ліповщика Аронсона, з котрим я був тоді в досить добрих відносинах. Аронсон, побачивши голову Леніна, захопився нею і став прохати у Леніна дозволу виліпити, принаймні, медаль з нього.

Він указав мені на цікаву подібність Леніна до Сократа. Треба сказати, впрочім, що ще більше, ніж до Сократа, Ленін подібний до Верлена. Тоді тільки що вийшов Карерів портрет Верлена в гравюрі і одночасно ж виставлялося відоме погруддя Верлена, куплене потім для Женевського музею.

Зрештою, зазначалося, що Верлен був надзвичайно схожий з Сократом. Головна схожість була в розкішній формі голови.

Будова черепа Володимира Ілліча, дійсно, розкішна. Треба трохи придивитися до нього, щоб замість першого вражіння простої великої лисої голови оцінити сю фізичну міць, контур велетенської бані чола й спостерегти, я сказав би знову таки, фізичне парусіння світла від його поверхні.

Ліповщик, розуміється, спостеріг се зразу.

Поруч з сим більше зближуючі з Верленом, ніж з Сократом, глибоко запалі, невеликі і страшенно уважні очі. Але у великого поета сі очі тьмяні, якісь погаслі (судячи по портрету Карера) — у Леніна вони насмішкуваті, повні іронії, зорять умом і якоюсь завзятою веселістю. Тільки коли він говорить — вони стають, дійсно, хмарними й неначе гипнотизують. У Леніна дуже малі очі, але вони такі виразні, такі одухотворені, що я потім часто любовав їхньою несамовитою грою.

У Сократа, судячи по погруддям, очі були скорше опуклі.

В нижчій частині знову значна схожість, особливо, коли Ленін носить більше чи менше велику бороду. У Сократа, Верлена й Леніна борода росла однаково, трохи занедбано і недовладно. І в усіх трьох нижня частина обличча трохи безформна, зроблена грубо, неначе абияк.

Великий ніс і товсті губи додають трохи татарське обличча Леніну, що в Росії, розуміється, легко пояснюється. Але зовсім, або майже зовсім такий же ніс і такі-ж губи і в Сократа, що особливо звертало увагу в Греції, де подібний тип надавалося хіба що тільки химерним сатирам. Те ж саме й у Верлена. Один з близьких приятелів Верлена прозвав його калмуком. На обличчу великого мислителя, судячи по погруддям, лежить передовсім саме відсвіт глибокої думки. Я гадаю, однак, що — коли в передачі Ксенофонта й Платона є частина істини — Сократ був веселим і іронічним, і схожість в живій грі обличча була, правдоподібно, більшою, ніж се показує погруддя. Рівно ж і в обох славетних образах Верлена панує той тужливий настрій, той декадентський мінор, котрий переважав, розуміється, і в його поезії, але всім відомо, що Верлен, особливо в початку свого підпиття бував веселим та іронічним, і я думаю, знову-таки, що схожість тут була більшою, ніж здається.

Чого може навчити се чудне порівняння великого грецького філософа, великого французького поета і великого російського революціонера?

Розуміється, нічого. Воно хіба що тільки намічає, як одна й та ж зовнішність може належати, правда, мабуть, приблизно рівним геніям, але з зовсім ріжним напрямом духа, а, подруге, дало мені змогу описати зовнішність Леніна більш-менш наглядно.

Коли я ближче пізнав Леніна, я оцінив ще одну сторону його, котра зразу не звертає на себе уваги: се дивну силу життя в нім. Вона в нім клекоче й грає. Тепер Леніну вже 50 років, але він і нині ще зовсім молодий чоловік, зовсім юнак по свому

життєвому тону. Як він заразливо, як мило, як по-діточому регочеться і як легко розсмішити його, який у нього нахил до сміху — сього виразу перемоги людини над труднощами! За найстрашніших хвилин, які нам доводилося разом переживати, Ленін був незмінно рівним і так же само нахильним до веселого сміху.

Його гнів також надзвичайно милий. Не зважаючи на те, що від вибуху його, дійсно, за останнього часу могли гинути десятки, а може й сотні людей, він завжди панує над своїм обуренням і воно має жартівливу форму. Сей грім, „неначе граючись, грюкоче високо в небі голубім“. Я багато разів спостерігав се зовнішнє клекотіння, сі обурені слова, сі стріли ущипливої іронії, а поруч був той же смішок в очах і здатність в одну хвилину покінчити всю цю сцену гніву, неначе Ленін грав її, бо так треба. Внутрішньо ж він зостається не тільки спокійним, але й веселим.

В приватнім життю Ленін також найбільше любить саме таку невибагливу, безпосередню, просту веселість, що клекоче силами. Йому любі — діти й котята. З ними він може гратися цілі години.

До своєї праці Ленін вносить ті ж самі гарні чари життя. Я ніколи не скажу, щоб Ленін був трудопитим, мені якось ніколи не доводилося бачити, щоб він втопився в книжку чи зігнувся над писарським столом. Пише він страшенно швидко, буйним розмашним письмом; без жадних перечеркувань накидає він свої статті, котрі не коштують його жадних напружень. Зробити се він може що хвилі, звичайно вранці, вставши з ліжка, але й пізно ввечері, вернувши опісля втомної днини, і коли завгодно. Читав він весь останній час, з виїмкою, може, короткого часу закордоном, за реакції, більше уривками, ніж усидливо, але з усякої книги, з усякої сторінки він винесе щось нове, викопає ту чи иншу потрібну для нього ідею, яка служить йому потім зброєю.

Особливо запалюється він не від споріднених ідей, а від протилежних. В нім завжди живе завзятий полеміст.

Але коли Леніна якось смішно назвати працюючим, то працюючий він у величезній мірі. Я близький до того, щоби признати його просто невтомним, і я не можу сього сказати, бо знаю, що за останнього часу, надлюдські напруження все таки наприкінці кожного тижня трохи надламлюють його сили й змушують його відпочивати.

Але ж зато Ленін уміє відпочивати. Він бере сей відпочинок, неначе якусь ванну: за часу його він ні про що не хоче думати і цілком віддається безділлю і, коли тільки можливо, своїм улюбленим сміху й веселости. Тому з найкоротшого відпочинку Ленін виходить освіженим і готовим до нової боротьби.

Се джерело блискавої й якоїсь наївної життєвості поруч з певною шириною ума й напруженою волею, про яку я вже говорив вище, — чари Леніна. Чари сі неймовірні; люде, що попадають близько в його орбіту, не тільки віддаються йому, яко політичному провідникові, але якось своєрідно залюблюються в нього. Се відноситься до людей найрізніших розмірів і духових настроїв — від такого тонко відчуваючого величезного таланту, як Горький, до якого небудь косолапого мужика з глибин Пензенської губернії, від першорядних політичних умів, в роді Зиновева, до якого-небудь салдата й матроса, вчора ще бувших

чорносотенцями, готових покласти свої буйні голови за „провідника світової революції — Ілліча“.

Се фамілярне прозвище „Ілліч“ прищепилося так широко, що його повторяють і люде, які ніколи не бачили Леніна.

Коли Ленін лежав ранений, як ми боялися, смертельно, ніхто не висловив нашого почуття до нього ліпше, ніж Троцький. В страшених бурях світових подій, Троцький, другий провідник російської революції, зовсім не нахильний до сантиментальности, сказав: „Коли подумаєш, що Ленін може вмерти, то здається, що всі наші життя нікчемні й перестаєш бажати жити“.

Вернуся до своїх спогадів про Леніна перед великою Революцією.

В Женеві ми працювали разом з Леніним в редакції „Вперед“, потім „Пролетарія“. Ленін був дуже добрим співредактором. Писав він як я вже говорив, багато й легко, і відносився дуже добросовісно до праць своїх товаришів по редакції: часто виправляв їх, давав вказівки і дуже тішився кожній талановитій і переконуючій статті.

Взаємини у нас були найкращі. Ленін скоро оцінив мене, яко промовця: він надзвичайно не любив робити які будь компліменти, але пару разів висловлявся з великою похвалою про мою силу слова, і спіраючися на сю похвалу, вимагав від мене як найчастійших виступлень. Деякі найвідповідальніші виступлення він обдумував зі мною зарані.

За першої частини нашого життя в Женеві до січня 1905 р. ми віддавалися, переважно, внутрішній партійній боротьбі. Тут мене дивувала в Леніна глибока байдужість до всяких полемічних сутичок; він не надавав великого значіння боротьбі за закордонну аудиторію, котра в більшості своїй була по боці меньшевиків. На ріжні святочні дискусії він не з'являвся і мені не дуже се радив. Волів, щоби я виступав з великими суцільними викладами.

У відношенню його до противників не відчувалося жадного озлоблення, але все-ж-таки він був жорстоким політичним противником, користав з кожної похибки, роздмухував усякі натяки на оппортунізм, в чім була, зрештою, частина правди, бо пізніше меньшевики й самі роздмухали всі тодішні свої іскри в досить оппортуністичне полум'я. На каверзи він не пускався, але в політичній боротьбі пускав у рух всяку зброю, крім брудної. Треба сказати, що подібним же способом вели себе й меньшевики. Взаємини наші з ними були досить таки зіпсуті, і мало кому з політичних противників удалося тоді зберігти скільки будь людські особисті взаємини. Особливо отруїв відношення меньшевиків до нас Дан. Дана Ленін завжди дуже не любив, Мартова ж любив і любить, але вважав і вважає його політично трохи мало-вольним і втрачаючим за тонкою політичною думкою її загальні контури.

З початком революційних подій справа дуже змінилася. Передовсім, ми стали діставати неначеб моральну перевагу над меньшевиками. Меншевики тоді вже явно повернули до гасла: штовхати вперед буржуазію і змагатися до конституції чи, що-найбільше, до демократичної республіки. Наші, як твердили меньшевики, революційно-технічні погляди захоплювали навіть значну частину емігрантської публіки, особливо молодіж.

Ми почули живу землю під ногами. Ленін тоді був розкішний. З найбільшим захопленням розгортав він перспективи

дальшої безмилосердної революційної боротьби і ревно бажав їхати до Росії.

Але тут я відіхав до Італії зза слабости і втоми, і з Леніним підтримував тільки листовні зносини, здебільшого ділового політичного характеру, поскільки річ йшла про часопись.

Стрінувся я з ним уже потім в Петербурзі. Я мушу сказати, що саме петербурзька доба діяльності Леніна 1905—1906 рр. здається мені порівнюючи слабшою. Правда, він і тут писав чимало блискучих статей і лишався політичним провідником найактивнішої в політичній відношенню партії — большевиків.

Особисто я весь час пильно придивлявся до нього, бо тоді став уважно досліджувати по добрим джерелам біографії Кромвеля і Дантона. Змагаючися зрозуміти психологію революційних „провідників“, я порівнював Леніна з сими постатями і мені здавалося, що Ленін ледві чи представив би собою справжнього революційного провідника, яким він мені уявлявся. Мені стало здаватися, що емігрантське життя трохи ізлюднило* Леніна, що внутрішня партійна боротьба проти меньшевиків заслоняє для нього велетенську боротьбу проти монархії, і що він більше журналіст, ніж справжній провідник.

Мені було гірко чути, що суперечки з меньшевиками, якісь спроби провести певні межі мали місце навіть тоді, коли Москва знемогала від невдатного озбройного повстання.

До того ж Ленін, опасуючися арешту, дуже рідко виступав яко промовець; наскільки памятаю, один лише раз — під призивом Карпова, при чім його пізнали й прийняли з могутньою овацією. Працював він переважно в кутку, майже виключно пером і на різних нарадах головних штабів окремих партій.

Словом, Ленін, як мені здавалося, вів далі боротьбу трохи в закордоннім розмірі; вона не виливалася в тих досить таки велетенських гряницях, в які вилилася під той час революція. В моїх очах він все таки був найбільшим з російських провідників, і я почав боятися, що у революції нема справжнього геніального провідника.

Говорити про Носаря-Хрустальова було, розуміється, смішно. Ми всі розуміли, що сей зненацька виринулий „провідник“ не має жадної будучини. Найбільше шуму й бляску було довкола Троцького, але тоді ми все ще відносилися до Троцького як до дуже здібного й трохи театрального-закоханого в себе трибуна, а не як до поважного політичного діяча.

Дан і Мартов надзвичайно змагалися вести боротьбу в самих нетрях петербурзького робітництва і знову таки проти нас, большевиків.

Я й тепер вважаю, що революція 1905—1906 рр. застигла нас якось несподівано і що у нас не було справжнього політичного навика. Се пізнійша думська праця, пізнійша праця наша, яко емігрантів, над поглибленням в собі реальних політиків, над задачами широкої державної діяльності, повороту котрої ми були більше чи менше певні, — дала нам той внутрішній рост, який зовсім змінив самий спосіб наш приступати до революційної задачі, коли історія знову покликала нас. Особливо се вірно що до Леніна.

Леніна в обставинах фінляндських, коли йому доводилося одгризатися від реакції, я не бачив.

Стрінулися ми з Леніним знову за кордоном на Штутгартським конгресі. Тут ми були з ним якось особливо близькі, окрім того, що нам доводилося постійно радитися, бо як я вже говорив, мені партія доручила одну з найважливіших праць на Зізді, ми мали тут і багато великих політичних розмов, так сказати, інтимного характеру; ми обмірковували перспективи великої соціальної революції. При сім, взагалі, Ленін був більшим оптимістом, ніж я. Я гадав, що хід подій буде трохи повільнішим, бо, здавалося, доведеться чекати, доки капіталізуються й країни Азії; що у капітала є ще досить джерел, і що ми хиба під старість побачимо справжню соціальну революцію. Леніна ці перспективи щиро засмучували. Коли я розвивав йому свої докази, я помітив справжню тінь суму на його сильнім, розумнім обличчі і я зрозумів, як жагуче хочеться сьому чоловікові ще за свого життя не тільки бачити революцію, але й могутно робити її. Одначе, він нічого не твердив, він був, очевидячки, тільки готовий реалістично признати й похил униз, і зріст угору і поводитися відповідно.

Як дивно, що трохи пізніше ми політично розійшлися в протилежні сторони. Ленін пристосувався до часу реакції, наблизився до меньшевиків, тим часом як я, особливо затагнений моїми приятелями, передовсім Богдановим, зостався на становищі чисто революційної лінії за всяку ціну.

У Леніна виявилось більше політичної чутливости, що не дивує. Ленін має в собі риси геніяльного оппортунізма, себто такого оппортунізма, котрий числиться з властивістю хвилі й уміє використати її в цілях загальної завжди революційної лінії.

Сі риси дійсно були й у Дантона й у Кромвеля.

Зазначу, між иншим, що Ленін завжди дуже несміливий і якось ховається до затінку на міжнародних конгресах: може бути, тому, що він не досить вірить свому знанню мов, тим часом він добре говорить по німецьки, і дуже незле володіє французькою й англійською мовами. Одначе він обмежує свої публичні виступи на конгресах кількома реченнями. Ми доручили йому виступити з великою промовою про відношення до війни. Зазначу тут, що при випрацюванні резолюції ми дуже розійшлися з резолюцією Бебеля, посунувши її далеко вліво. Я особисто приймав в цім енергійну участь і в резолюції прийнято багато моїх формул.

Плеханів на загальнім зібранні російської фракції вимагав, щоби ми прилучилися до бебелівського становища, того ж жадав Троцький, котрий сказав, що свої резолюції ми могли би виносити тільки, коли б були переможцями, представляючи ж собою емігрантів розторощеної революції, нам треба бути скромними. Ленін з ним зовсім не згодився. Тези, котрі здебільшого представляли його й мої бажання, він взявся боронити в відповідній секції, одначе, кілька годин перед своїм виступом передав увесь матеріал Розі Люксембург. Роза Люксембург і виступила з дуже блискучою промовою, яка вельми поважно встановила остаточну форму ухвал Штутгартського міжнародного конгреса.

Я дуже щасливий, що мені не довелося, так сказати, в особистім доткненні пережити нашу політичну розбрань з Леніним.

За часу сеї незгоди я з Леніним зовсім не здибувався. Мене дуже обурювала політична немилосердність Леніна, коли вона намірилася проти нас. Я й тепер гадаю, що дуже багато нелагоди між большевиками й впередовцями утворено було просто емігрант-

ськими непорозуміннями й роздратуваннями, крім того, розуміється, вельми поважними філософськими незгодами; політично ж розходитися нам не було чому, бо ми представляли тільки відтінки одної й тої ж політичної думки.

Богданів був того часу такий роздратований, що пророчив Леніну неминучий відхід від революції і навіть доказував мені й тов. Е. К. Малиновській, що Ленін кінче стане октябристом.

Так, Ленін став октябристом, але зовсім іншого октября.

Я вже оповідав вище свою стрічу з Леніним на Копенгазьким конгресі. Не можу не зазначити тут його надзвичайно щирого, в найвищій мірі приятного відношення до мене в Копенгазі. Він чудово знав, що я політичний противник, але як тільки виявилось, що ми можемо вести спільну лінію, він зразу віднісся до мене з найбільшим довіррям.

Відчувалося, який би він був радий відновити колишні відносини й попередню єдність. Я зі свого боку також відчув знову приплив найщирішої симпатії до сеї міцної вдачі, до сього світлого ума, до сього чарівного чоловіка. На жаль, мої товариші загальмували тоді процес зближення, і нам довелося пережити ще чимало досить гірких сутичок.

І знову таки ці сутички не мали зовсім особистого характера, бо Ленін жив далі в Парижі, а я в Італії, а потім, коли я переїхав до Парижу, Ленін саме переселився до німецької Швайцарії.

За доби Циммервальда лінія, зайнята Леніним, за дуже малою виїмкою, була вже надзвичайно близька до тої, котру займали ми — впередовці. Тому, коли я знову стрінувся з Леніним в Цюрісі — ґрунт був настільки підготований, що ми знову стали розмовляти, наче нічого не було, як старі приятелі й союзники.

Події, що торкаються нашого переїзду в Росію, вже доторкаються теперішньої революції й про них оповідатиметься в іншому місці.

Добавлю до сих поверховних уваг ще ось що. Мені надзвичайно часто доводилося працювати з Леніним для вироблення ріжного рода резолюцій. Звичайно се робилося колективно. Ленін любить в сих випадках спільну працю. Недавно мені довелося знову приймати участь в такій роботі при випрацьовуванні ухвал 8-го зїзда по селянському питанню.

Сам Ленін надзвичайно спритний при сім, швидко знаходить відповідні слова й речення, обмірковує їх з ріжних боків, іноді відхиляє. Надзвичайно радий усякій допомозі з боку. Нераз вдавалося мені знайти зовсім придатну формулу. „Ось, ось, се у вас гарно сказанулося, диктуйте-но!“ — говорить в таких випадках Ленін. Коли ті чи інші слова здаються йому сумнівними, він знову, вступивши очі в простір, задумується й говорить: „Скажім краще так“. Іноді формулу, запропоновану ним з повною певністю, відмінює, зі сміхом вислухавши влучну критику.

Така праця за головування Леніна ведеться завжди надзвичайно пильно й якимось весело. Не тільки його власний ум працює з запалом, але він запалює в найвищій мірі й уми інших.

Я не буду нічого долучати тут до сих споминів і сеї характеристики, бо постать Леніна, як мені здається, найяскравіше виявиться, наскільки се залежить від мене, вже при викладі про самі події революції 1917—1919 років.

А. Луначарський.

І. Твори Н. Леніна в українськiм виданню:

- Велика ініціатива. Героїзм російських робітників в запілля. (Комуністичні суботи). [Пер. Хв. Мойса.] „Укр. Щоденні Вісти“. Нью-Йорк, 1920, N 200—206.
- Величний почин. (Про героїзм робітників в тилу з приводу „комуністичних субот“.) Пер. М. Ільтичної за редакцією Ларика. Державне Видавництво Української Соціалістичної Радянської Республіки. — Київ, березень 1920, 16^о, 32 стор. — Ціна 6 карб.
- Рецензії: А.: „Червоний Прапор“, Київ, 1920, N 10. Т. С.: „Більшовик“, Київ, 1920, N 59. (186).
- Величний почин. (Про героїзм робітників в тилу з приводу комуністичних субот). Видання Всеукраїнського Видавництва, N 47. — Харків, 1920, 16^о, ? стор. Зазначено на підставі часописних звісток.
- Вибори в установчі збори і диктатура пролетаріату. Вид. Всеукр. В-цтва, N 62. — Харків, 1920, 16^о, ? стор. (На підставі час. звісток).
- Відповідь буржуям на п'ять питань. Вид. Всеукр. В. N 3. — Харків, 1920, 16^о, ? стор.
- Держава і революція. Наука марксизму про державу і завдане пролетаріату в революції. Випуск I. З російського перекладу Павло Ладан. Видання Української Федерації Комуністичної Партії Америки. — Нью-Йорк, 1919, 8^о, 176 стор.
- Держава і революція. Переклад з російської мови під редакцією і передмовою В. Блакитного. Видавництво „Боротьба“ — Літературного Відділу Ц. К. У. К. П. (б.). — Київ, 1920, 8^о, ? стор. — (На підставі часоп.)
- Держава і революція. Переклад Петра Дятлова. Видання „Комуністичної Бібліотеки“, ч. 1. Накладом Гуртка соціалістів. — Відень, 1920, 8^о, портрет автора, 112 стор.
- Дещо про аграрне питання. [Виривок з брошури: „Задачі пролетаріату в нашій революції.“] (Стаття). — Робітничий Вістник“. Місячник. — Нью-Йорк, 1919, N 2.
- Диктатура пролетаріату і ренегат Каутський. Вид. „К. Б.“, ч. 9. — Відень, 1921. Готується до друку.
- Замітки публіциста. Пер. з журналу „Комуністичний Інтернаціонал“. — „Українські Щоденні Вісти“. Нью-Йорк, 1920, N 157—159.
- Лист до англійських робітників. Ibid. N 152.
- Лист до робітників та селян України. Вид. Всеукр., N 60. — Харків, 1920, 16^о, ? стор.
- Первiсний начерк тез по національному і колоніальному питанню. (Тези.) „Українські Щоденні Вісти.“ Нью-Йорк, 1920, N 155.
- Перемога за нами. (Промова тов. Леніна на Всеросійському З'їзді професійних союзів.) „Більшовик“, орган Київського Губерн. Ком. К. П. (б.) У. — Київ, 1920, N 84 (211).
- Пролетарська демократія і ренегат Кавцький. Вид. Укр. Федерації Ком. Партії в Америці. — Нью-Йорк, 1920, (Див. „Комуністичний Світ“, Нью-Йорк, червень 1920, ч. 4, стор. 7.)
- Пролетарська революція і ренегат Кавцький. Пер. з рос. мови. Вид. „Боротьба“. Літер. Відділу Ц. К. У. К. П. (б.) — Київ, 1920. (Друкується.)
- Промова на з'їзді робітниць. Вид. Всеукр. N 7. — Харків, 1920, 16^о, ? стор.
- Промова тов. Леніна на 2-ій Всеросійській нараді відносно праці на селі. — „Українські Щоденні Вісти“. Нью-Йорк, 1920, N 146.
- Промова тов. Леніна (на Всеросійській партійній конференції Р. К. П.) „Червоний Прапор“, орган У. К. П. — Київ, 1920, N 80 і 81.
- Промова т. Леніна, [на IX. З'їзді Р. К. П. — про завдання партії], „Більшовик“, орган Київського Губерком. К. П. (б.) У, — Київ, 1920, N 85 (212).
- Тези Леніна про націоналізм і колонії, „Укр. Роб. Вісти“. — Вінніпег, Ман, 1920, N 56 і 57.
- Теперішнє світове положення. (Промова Н. Леніна перед Всеросійським Екзекутивним Комітетом Совітів, дня 22. жовтня 1918.) „Укр. Роб. Вісти“, Вінніпег, Ман., 1920, N 4.
- Третій Інтернаціонал, його значіння в історії. „Укр. Щод. Вісти“. — Нью-Йорк, 1920, N 103—105.
- Третій Інтернаціонал і його історичне значіння. [Переклад Іван Калинович]. „Нова Доба“, Відень, 1920, N 18.

Третій Інтернаціонал і його історичне значіння. (Переклав Іван Калинович.) Видання „Бібліотеки Нової Доби“, N 12. — Відень, 1920, 16^о, 12 стор.

Третій Інтернаціонал і його історичне значіння. (Передрук з „Нової Доби“.) „Укр. Роб. Вісти“. — Вінніпег, 1920, N 51.

Чергові завдання совітської влади. Пер. П. Дятлова. Вид. „К. Б.“ ч. 5. — Відень-Львів, 1920, 8, 48 стор.

Чому ми перемагаємо? (Доклад на з'їзді Р. К. П.). „Більшовик“, орган Київ. Губерком. К. П. (б.) У. — Київ, 1920, N 80 (207). „Галицький Комуніст“, орган Краєв. Ком. Схід. Галичини та Буковини К. П. (б.) У. — Київ, 1920, N 16 (23). „Нова Доба“, орган Зак. Групи У. К. П. — Відень, 1920, N 10. „Червона Правда“, орган Київського Губ. Ком. П. (б.) У. Київ, 1920, N 1.

Як комуністи-більшовики ставляться до середнього селянства. Вид. „Космос“ Ц. К. К. П. (б.) У. Серія соціально-політична, N 5. — Київ, 1920, 16^о, ? стор. Також вид. Всеукр. В-цтва, N 10. — Харків, 1920, 16^о, ? стор.

II. Голоси преси:

Інтерв'ю з Леніним по бездротнім телеграфі, [Стаття.] „Укр. Роб. Вісти“ Вінніпег, Ман. 1919, N 14.

Ленін про війну [з Польщею]. (Замітка.) „Укр. Щод. Вісти“ — Нью-Йорк, 1920, N 151.

Ленін про мир зі світом. (Інтерв'ю) „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег 1920, N 13.

Ленін про положення, (З промови Леніна на 2-ій Всеросійській нараді відносно праці на селі.) Ibid. N 47.

Ленін про українську справу. „Нова Доба“. Відень, 1920, N 10.

Ленін про умовини мира. [Стаття.] „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег, Ман., 1919, N 31.

III. Причинки до життєписи Н. Леніна.

В п'ятдесят-літню річницю уродин Н. Леніна, (Коротка біографія). „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег Ман., 1920, N 21.

Горький: Володимир Ленін. (Спроба характеристики.) [Пер. з рос. мови Є. Карпенко.] „Укр. Щод. Вісти“. — Нью-Йорк. 1920, N 203 і 204.

Д[урдел]а [М]: Маркс і Ленін. (Психологічний нарис.) „Роб. Вістник“. (Місячник), Нью-Йорк, 1919, N 2, стор. 17—19.

Д[ятлів П]етро]: Володимир Ульянов (Н. Ленін). Вид. „К. Б.“ ч. 2. — Відень, 1920, 8^о, 8 стор.

Зінов'єв, Г.: Н. Ленін (Володимир Ілліч Ульянов). „Начерк его життя і діяльності.“ [Пер. незазначений.] „Укр. Щод. Вісти“. — Нью-Йорк, 1920, N 213—223.

— Н. Ленін. [Промова.] Вид. Всеукр. В., N 51. — Харків, 1920, 16^о, ? стор.

К. О.: Володимир Ілліч Ульянов (Николай Ленін). „Укр. Щод. Вісти“. Нью-Йорк, 1920, N 59.

Ленсборі Дж.: Найбільше люблений і ненавиджений чоловік. [Стаття про Н. Леніна.] „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег, 1920, N 21.

Луначарський А.: Володимир Ілліч Ленін. [Нарис.] (Пер. П. Дятлова.) Додаток до ч. 5. „К. Б.“. Відень-Львів, 1920, стор. 41—49.

М—в А.: Проводир сільської бідноти В. І. Ульянов-Ленін. Біографічний начерк. Всеукр. В-цтво при В. Ц. В. К. Рад Робіт. Селян. та Черв. Депутатів.— Київ, 1919, вел. 8', 16 стор.

Ушановання тов. Леніна [на IX. З'їзді Р. К. Н. в Москві]. „Червона Правда“. Київ, 1920, N 4.

Характеристика Леніна і Троцького. (В освітленню кореспондента „Excelsior“.) „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег, 1920, N 49.

Шмераль Б., Др.: Бухарін про Леніна. „Вперед“, орган У. С. Д. П. Львів, 1920, N 177. Також: „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпег, 1920, N 58; „Укр. Щод. Вісти“. Нью-Йорк, 1920, N 106.

Зладив Іван Калинович.

КОМУНІСТИЧНА БІБЛІОТЕКА
ВИДАВНИЦТВО К. П. СХ. ГАЛИЧИНИ
(Josefstädterstraße 79, 14; Wien, Austria.)

1. **Н. ЛЄНІН.** Держава і революція. Марксівська наука про державу й завдання пролетаріату за революції. З портретом автора. Відень, 1920, 8°, IV+112 сторін + окладинка.
2. **П. Д. Володимир Ульянов (Н. Ленін).** Відень, 1920, 8°, 8 стор.
3. **Н. БУХАРИН.** Програма комуністів-більшевиків. З портретом автора. Відень, 1920, 8°, IV+88 сторін + окладинка.
4. **ПРОГРАМА** Комуністичної Партії (більшевиків) Росії і України. Відень, 8°, 24 стор.
5. **Н. ЛЄНІН.** Чергові завдання совітської влади. Відень, 1920, 8°, 52 стор. + портрет.
6. **Н. БУХАРИН і Е. ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ.** Азбука комунізма. Відень, 1920, 8°, 320 ст. + окладинка.
7. **Г. ПІДДУБНИЙ.** Розбийте кайдани! (Слово до галицьких селян і робітників). Відень, 1920, 8°, 32 ст.
8. **В. КАРПИНСЬКИЙ.** По чим боці правда Відень-Львів 1920, 8°, 16 сторін.
9. **Н. ЛЄНІН.** Диктатура пролетаріату і ренегат Кауцький (готується до друку).
10. **НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ І КОМУНІЗМ:** Відень-Львів, 1920, 8°, 16 ст. + окладинка.
11. **КАПИТАЛІСТИЧНИЙ СВІТ І КОМІНТЕРНАЦІОНАЛЯ.** 1921, Відень—Львів, 8°, 32 ст.

УКРАЇНСЬКІ ЩОДЕННІ ВІСТИ, одинокий щоденний часопис для українського працюючого люду в Злучених Державах. 502 E. 11th Str. New York.

УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ, тижнева часопись для робучого люду. Corner Pritchard and Mc Gregor Sts. Winnipeg, Man., Canada, Америка.

МОЛОТ, ілюстрований сатирично-гумористичний двотижневик. 414 E. 9th Str. New York, Америка.
